

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ◆ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΝ ΔΙΑ ΑΝΗΣΥΧΙΑΝ - ΝΕΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ (Καθηγ. Γ.Θ. Δασκαρόλη) .. 73
- ◆ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΘΗΝΑ (Καθηγ. Ἀγγελικῆς Νικολοπούλου) 79
- ◆ Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (Βασ. Χ. Χααραλαμποπούλου) 84
- ◆ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ (Γεωργ. Ἀχ. Παπαδημητρίου) 87
- ◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΘΝΕΓΕΡΤΕΣ (Πανορμίτη) 92
- ◆ ΨΥΧΗ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ (Ποίημα Β. Κουτσιμπέλα) 93
- ◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη) 94
- ◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.) 96
- ◆ ΑΛΛΑΖΟΝΕΙΑ (Ποίημα Νικ. Θ. Ἀρβανίτη) 97
- ◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐνημερώσεως τῆς Χ.Ε.Ε.) 98
- ◆ ΟΙ ΠΛΗΓΕΣ (Ποίημα Π.Β. Πάσχου) 100
- ◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.) 101
- ◆ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ 102

ΕΤΟΣ 67ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

ΑΡΙΘ. 649

€ 0,90

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

- **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**
Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας
- **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**
Ίγνάτιος Λαμπρόπουλος
- **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**
Άλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ίστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 67ον

ΜΑΡΤΙΟΣ 2004

Άριθ. 649

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΟΜΟΘΕΤΗΝ ΔΙΑ ΑΝΗΣΥΧΙΑΝ ΝΕΑΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ*

1. Ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ πρωτεύοντα θεσμόν προστασίας καὶ ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος τῶν νέων ἀνθρώπων, ἔργον, τὸ ὁποῖον, καθόσον ἀφορᾷ ἰδίως μικροτέρας ἡλικίας, ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ ἐπιτυχῶς μετὰ βεβαιότητος ἄλλοι παράγοντες. Ἐν ὄψει καὶ τοῦ μακροχρονίου τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ὠριμότητα, διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ εἶναι ἀπαραίτητον τὸ ἰσχυρὸν αἶσθημα ἀσφαλείας καὶ σταθερότητος, τὸ ὁποῖον μόνον ἡ οἰκογένεια εἶναι ἰκανὴ νὰ ἐμπνεύσῃ, χάρις εἰς τὸν χαρακτήρα μονιμότητος, τὸν ὁποῖον ἐξασφαλίζει εἰς αὐτὴν ἡ ἐξάρτησις τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς οἰκογένειας, ἐκ τῆς ἐγκρίσεως τῆς πολιτείας καὶ ἡ ὑποβολή τῆς εἰς μίαν ἐκ προτέρου καθωρισμένην νομικὴν δομήν¹. Αὐτὴ δὲ ἡ νομικὴ δομὴ εἶναι ὁ γάμος τῶν γονέων, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ κοινωνία ἀναγνωρίζει τὸν πολὺ σημαντικὸν ρόλον τῆς διαπλάσεως, ἐκτὸς ἄλλων, ἐνὸς ὑγιᾶς κοινωνικοῦ ἰστοῦ². Δι' αὐτὸ καὶ εἶναι σαφὴς ἡ συνταγματικὴ ἐπιταγή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ

οἰκογένεια τελεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κράτους, καθὼς καὶ ὁ γάμος, ἡ μητρότης καὶ ἡ παιδικὴ ἡλικία (ἄρθρ. 21 παρ. 1 τοῦ Συντάγματος). Μὲ κριτήριον δὲ τὴν παιδοκεντρικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία κρατεῖ σήμερον εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον, θὰ ἦτο δυνατόν ἡ συνταγματικὴ αὐτὴ διάταξις νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς ἔχουσα τὴν ἔννοιάν τῆς διὰ τῆς προστασίας τῆς οἰκογενείας, τοῦ γάμου καὶ τῆς μητρότητος, ὅχι ἀποκλειστικῶς, κατὰ κύριον ὅμως λόγον, διὰ τῆς προστασίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Εἰς τὴν προστασίαν τῆς οἰκογενείας συνεισφέρουν καὶ ἡ ἴδρυσις αὐτῆς διὰ γάμου μετὰ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς καὶ ἡ σύνθεσις αὐτῆς ἐκ τῶν δύο γονέων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Συνεπῶς, ὅπως ὑποστηρίζεται, νόμος δὲν δύναται νὰ καταργήσῃ τὸν γάμον, θρησκευτικὸν ἢ πολιτικόν, ὡς ἰδρυτικὸν στοιχεῖον τῆς οἰκογενείας, ἀρκούμενος εἰς τὴν ὑπαρξίν ἀπλῆς συμβιώσεως, ἢ νὰ καταργήσῃ τὴν σύστασίν τῆς μόνον ἐκ δύο προσώπων διαφορετικοῦ φύλου διὰ τῆς θεσμοθετήσεως ἐνώσεως ὁμοφυλοφίλων, ἔστω καὶ ἐὰν αὐτὴ πραγματοποιεῖται μὲ σκοπὸν τὴν διαρκὴ καὶ πλήρη κοινωνίαν βίου³. Τοῦτο δέ, ἀνεξαρτήτως τοῦ ὅτι παρόμοιοι σχηματισμοὶ δὲν θὰ ἦσαν καὶ διὰ ἄλλους λόγους σύμφωνοι πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ τέκνου καὶ συνεπῶς ἀντίθετοι πρὸς τὴν

* Τὸ παρὸν ἄρθρον συνίσταται ἀπὸ τμήματα ἄρθρου στὸ περιοδικὸν *Χρονικὰ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου*.

διάταξιν τοῦ ἄρθρου 21 παρ. 1 Συντ., περὶ προστασίας τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Παρατηρεῖται ἐπίσης, ὅτι ἡ ἀπόκτησις τέκνων ἐνὸς μόνον γονέως βάσει κρατικῆς προβλέψεως, ἀντίκειται εἰς τὴν προστασίαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας κατὰ παράβασιν τῆς προαναφερθείσης συνταγματικῆς διατάξεως. Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ διευκολύνη τὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς τέκνου ἐντὸς τῶν καλυτέρων δυνατῶν συνθηκῶν καὶ ὄχι νὰ καθορίσῃ αὐτὸ τοῦτο τὸ κράτος τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς μόνον γονέως⁴.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς διεθνῶν ρυθμίσεων, ἐπειδὴ ἀναφέρονται εἰς τὴν τεχνητὴν γονιμοποίησιν, μνημονεύομεν τὸ Σχέδιον Συστάσεως τοῦ 1987 τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης καὶ τὸ Ψήφισμα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου τοῦ 1989. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἰς αὐτὰ τὰ κείμενα ἀναφέρεται ἡ προστασία τῆς οἰκογενείας -καὶ ἀσφαλῶς ἐδῶ θὰ γίνεταί λόγος περὶ τῆς οἰκογενείας ὑπὸ τὴν παραδοσιακὴν ἐννοίαν - ὡς βασικοῦ κοινωνικοῦ κυττάρου, ἡ ἀνάγκη προστασίας τῶν παιδιῶν καὶ ἡ ἀνάγκη προστασίας τοῦ ἐμβρύου⁵. Τὴν παραδοσιακὴν δὲ οἰκογένειαν ἔχει ἀσφαλῶς ὑπόψιν του τὸ προοίμιον τῆς Διεθνούς Συμβάσεως διὰ τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ (Σύμβασις τῆς Νέας Ὑόρκης τῆς 26.1.1990· κυρωτικὸς Ν. 2101/1992), ὅταν ἀναγράφῃ, ὅτι τὰ συμβαλλόμενα κράτη συνεφώνησαν «ἔχοντας πεισθεῖ ὅτι ἡ οἰκογένεια, ὄντας ἡ θεμέλιος μονάδα τῆς κοινωνίας καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εὐημερίαν ὄλων τῶν μελῶν τῆς καὶ ἰδιαίτερα τῶν παιδιῶν, πρέπει νὰ ἔχει τὴν προστασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ μπορέσει νὰ διαδραματίσει τὸ ρόλο τῆς στῆν κοινότητι» καὶ «ἀναγνωρίζοντας ὅτι τὸ παιδί, γιὰ τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός του, πρέπει νὰ μεγαλώνει μέσα στὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον, σὲ ἓνα κλίμα εὐτυχίας, ἀγάπης καὶ κατανόησης». Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Διεθνή Σύμβασιν εἰς τὸ ἄρθρο 3 παρ. 1 ὁρίζεται ὅτι «σὲ ὅλες τὶς ἀποφάσεις ποῦ ἀφοροῦν τὰ παιδιά, εἴτε αὐτὲς λαμβάνονται ἀπὸ δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦς ὀργανισμοῦς κοινωνικῆς

προστασίας, εἴτε ἀπὸ τὰ δικαστήρια, τὶς διοικητικὰς ἀρχὰς ἢ ἀπὸ τὰ νομοθετικὰ ὄργανα, πρέπει νὰ λαμβάνεται πρωτίστως ὑπόψιν τὸ συμφέρον τοῦ παιδιοῦ».

Βεβαίως ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις, ὅπως εἰς τὰς περιπτώσεις τέκνων, τὰ ὅποια ἐγεννήθησαν χωρὶς γάμον τῶν γονέων ἢ αἱ περιπτώσεις, ὅπου εἴτε διὰ νομικοῦς λόγους, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ διαζυγίου, εἴτε διὰ φυσικοῦς, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ θανάτου ἐνὸς τῶν γονέων, δὲν ὑπάρχει γάμος ἢ ἡ οἰκογένεια εἶναι μονογονεϊκὴ. Αἱ περιπτώσεις αὗται, ὅμως, ἐκτὸς τοῦ ὅτι κοινωνικῶς δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα, παιδαγωγικῶς δὲν ἀποτελοῦν λύσεις, αἱ ὅποια θὰ ἐπεδιώκοντο, ἀλλὰ τουναντίον θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγονται καὶ ὅταν κατ' ἐξαιρέσιν θὰ συνέβαινον, τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἀτύχημα καὶ θὰ ἐχρειάζετο ἰδιαίτερα προσπάθεια ὑπερνηκίσεως τῶν παιδαγωγικῶν ἐλλειμμάτων των. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἐν προκειμένῳ ἡ παρατήρησις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀποδραματοποίησις τοῦ διαζυγίου δύναται νὰ παρέχῃ διέξοδον εἰς τὰς προβληματικὰς ἐγγάμους σχέσεις, δὲν κρίνεται ὅμως ἰκανὴ εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὰ τέκνα, ὥστε νὰ ἀντιμετωπίζουσιν, ὡς κατὰ τὸ φυσιολογικὸν τὴν ριζικὴν καὶ διαίαν ἀναστάτωσην, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει εἰς τὴν ζωὴν των τὸ διαζύγιον τῶν γονέων των. Διότι ὅπως παρατηρεῖ ὁ διαπρεπὴς γάλλος νομικὸς καὶ κοινωνιολόγος J. Carbonnier, «καὶ ὁ θάνατος εἶναι ἀκόμη πιὸ φυσιολογικὸ γεγονός ἀπὸ ὃ,τι τὸ διαζύγιον· αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει ὅμως τὰ ὄρφανὰ παιδιά νὰ εἶναι δυστυχισμένα»⁶. Εἰς τὴν ἐποχὴν μας παρουσιάζεται αὐξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μονογονεϊκῶν οἰκογενειῶν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ἀναφορικῶς πρὸς τὰ τέκνα, τὸ κοινωνικὸν τοῦτο φαινόμενον, ὅπως ὁδηγεῖ συνιστᾶ πρόοδον. Ὅπως παρετηρήθη, εἶναι βέβαιον ὅτι τὰ παιδιά τὰ ὅποια ζοῦν εἰς μονογονεϊκὰς οἰκογενείας, καὶ μάλιστα μὲ τὰς μητέρας των μόνον, ἀντιμετωπίζουσιν δυσκόλους ψυχολογικὰς καταστάσεις⁷.

2. Ἡ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίησις παρέ-

χει την δυνατότητα να αποκτήσουν τέκνα και άγαμοι μητέρες. Τοῦτο δὲ γίνεται παραδεκτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν νέον Ν. 3089/2002 ἄρθρ. 1456 παρ. 1 ἐδ. 6' ΑΚ. Ἐὰν ληφθοῦν ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅσα ἐσημειώθησαν προηγουμένως διὰ τὴν σημασίαν τῆς οἰκογενείας, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὑπαρξίν κατ' ἀρχὴν δύο γονέων, διερωτᾶται κανεῖς, ἐὰν ἡ ἱκανοποίησις ἐπιθυμίας ὠρισμένων προσώπων -σαφῶς ἀτομοκεντρικῆ ἀντίληψις- δικαιολογεῖ ἐξ ὑπαρχῆς προγραμματισμένην ἀνάπτυξιν τοῦ τέκνου χωρὶς πατέρα καί, περαιτέρω, τὴν συνταγματικότητα τῆς ρυθμίσεως.

Ὁ αὐτὸς προβληματισμὸς ὡς πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ τέκνου, τὸ ὁποῖον θὰ γεννηθῆ χωρὶς πατέρα καὶ θὰ ζήσῃ καὶ θὰ ἀναπτυχθῆ εἰς μίαν μονογονεϊκὴν οἰκογένειαν καθιστᾶ ἀμφισβητουμένην τὴν συνταγματικότητα τῆς ρυθμίσεως τῆς μεταθανατίου γονιμοποιήσεως⁸. Τὸ ἄρθρ. 1457 ΑΚ, ὅπως πλέον ἰσχύει μετὰ τὸν Ν. 3089/2002, ἐπιτρέπει καὶ ρυθμίζει τὴν μεταθανάτιον γονιμοποίησιν. Ὅπως ὀρθῶς παρετηρήθη, διὰ νὰ ἱκανοποιηθῆ ἡ ἀνάγκη τεκνοποιίας ἀναγκάζεται τὸ τέκνον νὰ μεγαλώσῃ χωρὶς πατέρα⁹.

3. Διὰ τοῦ Ν. 3089/2002 θεσπίζεται ἡ δυνατότης τεχνητῆς γονιμοποιήσεως καὶ μεταξύ συντρόφων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν συνάψει γάμον καὶ συζοῦν εἰς ἐλευθέραν ἔνωσιν (βλ. ἄρθρ. 1456 παρ. 1, 1457 ΑΚ, ὅπως διατυπώνονται ὑπὸ τοῦ Ν. 3089/2002). Ἐπισημαίνεται, ὅτι αὐτὴ ἡ διαβίωσις, ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ κοινωνικοποίησις τοῦ παιδιοῦ ἐντὸς ἐλευθέρως συμβιώσεως σταθερῶν συντρόφων δὲν θεωρεῖται πλέον πρόβλημα οὔτε ἀπὸ τὸν «παιδοκεντρικότερον» τῶν νομοθετῶν, δηλαδὴ τὸν νομοθέτην τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου. Ὑποστηρίζεται, ὅτι τὸ «συμφέρον τοῦ παιδιοῦ» δὲν θεωρεῖται ὅτι θίγεται, ὅταν τὸ παιδί καλεῖται νὰ ζήσῃ ἐντὸς ἐνὸς μὴ παραδοσιακοῦ οἰκογενειακοῦ σχήματος, ἐφόσον καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸ τέκνον ἀγάπην καὶ φροντίδα καὶ διαπιστώνεται, ὅτι αἱ ἐναλ-

λακτικαὶ οἰκογενειακαὶ μορφαὶ «δὲν στιγματίζονται πλέον κοινωνικῶς»¹⁰. Διερωτᾶται ὅμως κανεῖς, πόθεν προκύπτει, ὅτι πρόκειται περὶ σχέσεως σταθερῶν συντρόφων; Ἄρχει ἡ σχετικὴ δήλωσις; Ὅταν ἀκριβῶς ἡ αἰτία τῆς μὴ συνάψεως μεταξύ τοῦ ζεύγους γάμου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ ἰσχύον δίκαιον δύναται καὶ νὰ μὴ εἶναι θρησκευτικῶς καὶ δύναται νὰ λυθῆ ὅποτεδήποτε συναινετικῶς, πᾶν ἄλλο ἀπὸ σταθερότητα εἰς τὴν σχέσιν ἐγγυᾶται. Ἡ σχέσις δὲν παρέχει τὰ ἐχέγγυα τῆς μονιμότητος, σταθερότητος καὶ ἀσφαλείας, τὰ ὁποῖα ὅπως ἐσημειώθη ἤδη, εἶναι τόσον πολύτιμα διὰ τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τέκνου. Συνελπῶς εἶναι δικαιολογημένα αἱ ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς σκοπιμότητος, ἀπὸ πλευρᾶς δικαιοπολιτικῆς, παροχῆς δυνατότητος προσφυγῆς εἰς τὰς μεθόδους ὑποβοηθουμένης ἀναπαραγωγῆς καὶ ἀπὸ ἐλευθέρως συμβιούντα ζεῦγη¹¹. Ἄλλωστε καὶ ἐὰν ἤθελε θεωρηθῆ, ὅτι ὑπάρχει σχετικῶς καὶ κοινωνικὴ ἀνοχή, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅπωσδήποτε καὶ κοινωνικὴν ἀποδοχὴν τῆς ὀρθότητος. Ἡ διάδοσις ἐπίσης τῶν ἐναλλακτικῶν λύσεων δὲν σημαίνει καὶ ὀρθότητα ἐπιλογῆς. Δυστυχῶς καὶ ἡ διάδοσις ἄλλων κοινωνικῶν φαινομένων, ὅπως ἡ ἐγκληματικότης ἢ ἡ χρησιμοποίησις ναρκωτικῶν οὐσιῶν, παρουσιάζει μίαν αὐξήσιν, τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ γίνουν ἀποδεκτά.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ρύθμισις τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως παρέσχε τὴν δυνατότητα εἰς τὸν νομοθέτην ἐκδηλώσεως καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ θετικῆς στάσεως ἐναντι τῆς μονογονεϊκῆς οἰκογενείας ἐκ μονοσχικῆς ἀγάμου γυναικὸς καὶ ἐναντι τοῦ ἐναλλακτικοῦ σχήματος τῆς «οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων συντρόφων», ἡ ὁποία κρίνεται ἱκανὴ νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς τέκνα, προστατεύουσα τὸ συμφέρον των¹². Ἄρχει ὅμως ἡ ἀποδοχὴ ὑπὸ τοῦ νομοθέτου διὰ νὰ θεωρηθῆ ὅτι ὑπάρχει πράγματι «κοινωνικὴ ἀποδοχὴ»; Εἶναι ὀρθότερον νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἐν προκειμένῳ, ὅπως ἄλλωστε καὶ παρετηρήθη, τοῦτο συνιστᾶ ἰδεολογικὴν κατεύθυν-

αίν του νέου νόμου, εις την οποίαν όμοῦ μετά της έντάξεως εις τό διβλίον του οικογενειακού δικαίου του ΑΚ του νέου κεφαλαίου διά τό επιτρεπτόν ή μή τών επί μέρους άναπαγωγικών μεθόδων, συμπυκνώνεται ή φιλοσοφία του¹³. Καί είναι γνωστός ό σύνδεσμος της ιδεολογικής κατευθύνσεως του νομοθέτου, πρὸς τὸν καλούμενον «παιδαγωγικόν» χαρακτήρα του νόμου. Καί αυτό εἶναι άνησυχαστικόν.

Διά της τεχνητής γονιμοποιήσεως φαίνεται νά παρέχεται ή δυνατότης καί εις ζεύγος όμοφυλοφίλων νά άποκτήσῃ τέκνον. Ἄλλά τό ζεύγος αυτό άδύνατον νά πληροῖ τάς προϋποθέσεις οικογενείας, ὅπως τήν άντιλαμβάνονται αἱ διατάξεις του Συντάγματος, τών διεθνῶν συμβάσεων καί ή παιδαγωγική έπιστήμη. Ἐκτός του ὅτι ή περιπτώσις αυτή δέν έχει τήν κοινωνικήν άναγώριαν εις τήν έλληνικήν κοινωνίαν, πράγμα τό όποίον καί αυτό θά ενεργεί άρνητικῶς εις τήν πορείαν της άναπτύξεως του άνηλικου καί της έντάξεώς του εις τήν κοινωνίαν. Δέν στερεῖται σημασίας καί άπό νομικής άπόψεως, ὅτι μιᾶ τοιαύτη κατάστασις «οικογενείας» άπό ήθικῆς άπόψεως άποκρούεται. Καί εκ του άρθρ. 21 παρ. 1 Συντάγματος περί προστασίας της οικογενείας καί της παιδικῆς ήλικίας σαφῶς συνάγεται ή ύποχρέωσις της έννόμου τάξεως μή παροχῆς δυνατότητος ύποδοθηθούμένης τεκνοποιίας εις όμοφυλόφιλα ζεύγη. Ρητή μάλιστα άναφορά εις τὸν νόμον θά έξυτηρέτῃ τόσον τοὺς ένδιαφερομένους, ὅσον καί τὸν δικαστήν¹⁴. Ἄλλωστε καί ό πρόεδρος της νομοπαρασκευαστικῆς έπιτροπῆς, ή όποία συνέταξε τό σχέδιον του Ν. 3089/2002 καί πρόεδρος της Ἐθνικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς καθηγητής Γ. Κουμάντος εἶχε διευκρινίσει, ὅτι τό νομοσχέδιον δέν προβλέπει δυνατότητα άποκτήσεως τέκνων ύπό όμοφυλοφίλων¹⁵. Σημειωτέον ὅτι καί δι' αυτήν τήν περίπτωσιν, άλλά καί δι' εκείνην, κατά τήν οποίαν τό ζεύγος δέν συνδέεται μεταξύ του διά γάμου, έν ὄψει τών δυσμενῶν συνεπειῶν, τάς όποίας δύναται νά έχει ή φύσις καί ό

τρόπος συνδέσεως του ζεύγους, εις τήν περίπτωση της υιοθεσίας άνηλικου κατά τό άρθρ. 1545 ΑΚ δέν επιτρέπεται τό αυτό πρόσωπον νά υιοθετηθῇ ταυτοχρόνως ύπό περισσοτέρων, εκτός εάν αυτοί είναι σύζυγοι, ὅπως δέν επιτρέπεται ή υιοθεσία προσώπου, τό όποίον είναι υιοθετημένον ύπό άλλου, ὅσον διαρκεί ή υιοθεσία, εκτός εάν πρόκειται περί διαδοχικῆς υιοθεσίας του αυτού προσώπου ύπό του συζύγου εκείνου, ό όποῖος υιοθέτησε πρῶτος. Τοῦτο διότι τό συμφέρον του υιοθετουμένου τέκνου έξυτηρεῖται καλύτερον, ὅταν ή άπό κοινου υιοθεσία του βασίζεται εις μίαν σχέσηιν, ή όποία έχει τό θεσμικόν - κοινωνικόν κύρος καί τήν σταθερότητα του γάμου¹⁶.

4. Βεβαίως, ὅπως παρατηρήθη, ή αύξησης του αριθμοῦ τών διαζυγίων καί τών παιδιῶν, τά όποία γεννῶνται χωρίς γάμον καί τά όποία ή έλληνική νομοθεσία έχει ήδη έξισώσει μετά τών γεννηθέντων εκ γάμου, έχουν συντελέσει εις τήν κοινωνικήν άποδοχήν της μονογονεϊκῆς οικογενείας. Καί άσφαλῶς δέν ύπάρχει αντίρρησης, ὅτι ό νομοθέτης συμμορφούμενος καί πρὸς τήν συταγματικήν έπιταγήν ὀφείλει νά εύρίσκη τρόπον νά προστατεύῃ τά παιδιά, τά όποία έγεννήθησαν έντός του πλαισίου νέων οικογενειακῶν μορφῶν. Τό πρόβλημα, ὅμως, δέν εύρίσκεται εις τήν ανάγκην προστασίας τών ὄντως «άδυνάτων» καί έντελῶς άνευθύνων διά τήν δημιουργίαν τών νέων οικογενειακῶν σχημάτων. Προέχει ή έξέτασις κατά πόσον αυτά τά έναλλακτικά σχήματα, τά όποία θά τοὺς προσφέρωμεν διά νά ζήσουν, μειονεκτοῦν έναντι τών μορφῶν της παραδοσιακῆς οικογενείας διά τήν άνάπτυξιν της προσωπικότητος τών νέων ανθρώπων, οἱ όποιοι θά δημιουργοῦνται, ή μήπως ακόμη είναι καί βλαπτικά άναφορικῶς πρὸς αὐτήν τήν άνάπτυξιν. Καί εάν μειονεκτοῦν ή είναι βλαπτικά, δέν θά πρέπει νά ένθαρρύνονται. Είναι διαφορετική ή θέσις του νομοθέτου, ὅταν άντιμετωπίξη τετελεσμένα ὠρισμένα γεγονότα καί επιδιώκει νά είναι ὅσον τό δυνατόν ὀλιγότερον βλαπτικά καί αἰ

συνέπειαι των και διαφορετική, όταν ένθαρ-
ρύνη την δημιουργίαν τέτοιων γεγονότων.
Πρέπει να τονισθῆ, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ὅτι
τὰ συμπεράσματα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστή-
μης και τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν ἔχουν πρω-
τεύουσαν σημασίαν ἐν προκειμένῳ. Δέν εἶ-
ναι ἐπιτρεπτόν να ἀφήσουν ἀνεπηρέαστον
τόν νομοθέτην και τόν ἐφαρμοστήν τοῦ δι-
καίου. Ἀκριβῶς, ὅπως τὰ συμπεράσματα
τῶν οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν δέν εἶναι δυ-
νατόν παρὰ να ἐπηρεάζουν καθοριστικῶς
νομοθετήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τήν ρύθ-
μισιν οἰκονομικῶν σχέσεων. Τήν ἀπάντησιν
εἰς τὸ ἐρώτημα, ἐάν τὰ προσφερόμενα σχή-
ματα ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον τῶν παιδιῶν
θὰ τήν δώσουν ἐνδεικτικῶς αἱ ἐπιστήμαι τῆς
παιδαγωγικῆς, τῆς ψυχολογίας, τῆς ψυχια-
τρικῆς, ἀκόμη και τῆς ἐγκληματολογίας.
Δυστυχῶς δέ πολλά συμβαίνουν εἰς τήν ἐπο-
χήν μας, ὅπως κατάχρησις ἀλκοὸλ και ναρ-
κωτικῶν, και κακοποιήσεις παιδιῶν, και
μάλιστα εἰς χώρας, ὅπου ἡ νομοθεσία ἔχει
ἀποδεχθεῖ και ρυθμίσει ἐναλλακτικῶς ἐνα-
ντι τῶν παραδοσιακῶν οἰκογενειακῶν σχέ-
σεις, ὄχι τόσο ἐνθαρρυντικῶς μιᾶς θετικῆς
ἀπαντήσεως ἐκ μέρους αὐτῶν τῶν ἐπιστη-
μῶν. Καὶ ἐάν ἀκόμη αὐταὶ αἱ νέαι μορφαὶ
σχέσεων, ἤθελον θεωρηθῆ μὴ δλαπτικαί,
μειονεκτοῦν πάντως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ
συμφέροντος τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα θὰ γεν-
νηθοῦν, ἰδίως κατὰ τὰ κρίσιμα ἔτη τῆς παι-
δικῆς και ἐφηβικῆς ἡλικίας, πρέπει να ἐν-
θαρρύνονται ἀπὸ τόν νομοθέτην εἰς τήν δη-
μιουργίαν των;

5. Καὶ ἐν προκειμένῳ δημιουργεῖται τὸ
πρόβλημα ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι και ἐάν ἀκό-
μη ἀπαγορευθοῦν αἱ ὑπὸ τὰς ἀνωτέρω συν-
θήκας γονιμοποιήσεις, κατὰ παράβασιν αὐ-
τῶν τῶν ἀπαγορεύσεων θὰ γεννηθοῦν τέ-
κνα. Αὐτὰ ὅμως, χωρὶς να ἔχουν δι' αὐτὸ
καμμίαν εὐθύνην, θὰ εἶναι καθ' ὅσον ἀφορᾶ
τήν νομικὴν των κατάστασιν ὑποβαθμισμέ-
να. Παρητηρήθη, ὅτι, ἐάν μιὰ νομοθεσία
ἀπαγορεύσῃ τήν πρόσβασιν τῶν ἀγάμων εἰς
τήν ὑποδοθηθουμένην ἀναπαραγωγὴν, ἡ γέν-
νησις τῶν τέκνων διὰ μιᾶς ἀπαγορευμένης

μεθόδου, ἡ ὁποῖα βεβαίως δέν θὰ ἐρρυθμί-
ζετο ὡς πρὸς τὰς συνέπειας τῆς, θὰ τὰ κα-
τεδίκαζε να εἶναι τέκνα δευτέρας κατηγο-
ρίας, μὲ ἀδιευκρίνιστον καθεστῶς νομικῆς
συγγενείας και συγκεκριμένης πατρότητος.
Δι' αὐτόν τόν λόγον ὑπῆρξε τελικῶς ρητὴ
πρόβλεψις διὰ τήν κατηγορίαν τῶν ἀγάμων
ἐνδιαφερομένων και ἐτέθησαν εἰδικαὶ ρυθ-
μίσεις και διὰ τήν ἴδρυσιν τῆς συγγενείας
τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα γεννῶνται ὑπὸ ἀγά-
μων¹⁷. Μὲ τήν πεποίθησιν, ὅτι αἱ ἀπαγορευ-
σεις εἰς τοιοῦτου εἶδους νόμους εἶναι πολὺ
εὐκόλον να παραβιαστοῦν, αἱ αὐταὶ σκέψεις
ὠδήγησαν εἰς τὸ ἐπιτρεπτόν τῆς μεταθανα-
τίου γονιμοποιήσεως. Τὸ ἐπιτρεπτόν ὅμως
αὐτὸ θὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τήν ὑπαρξιν ὠρι-
σμένων ἀυστηρῶν προϋποθέσεων και θὰ
ρυθμίζεται ἐν συνεχείᾳ τὸ θέμα τῆς συγγε-
νείας και τῶν κληρονομικῶν δικαιωμάτων
τοῦ τέκνου, τὸ ὁποῖον θὰ γεννηθῆ¹⁸. Ἡ νο-
μοθετικὴ λύσις και ἐν προκειμένῳ, ὅπως και
ἀναφορικῶς πρὸς τὸ γενικώτερον θέμα τῆς
ρυθμίσεως τῆς ὑποδοθηθουμένης ἀναπαρα-
γωγῆς, φαίνεται ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα σταθ-
μίσεως μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς
ἀναπτύξεως τῶν τέκνων μειονεκτικῶν συν-
θηκῶν τῆς μονογονεϊκῆς οἰκογενείας και τῆς
δημιουργίας τέκνων, -ἐφόσον παρὰ τυχόν
τὰς ἀπαγορεύσεις θεωρεῖται βέβαιον, ὅτι θὰ
δημιουργηθοῦν τέκνα- καταδικασμένων
ὅμως εἰς μίαν νομικὴν ὑποβάθμισιν. Εἰς αὐτὸ
ὅμως δίδεται ἡ ἀπάντησις, ὅτι ἡ πραγματι-
κότης αὐτὴ δέν πρέπει να ὑπερεκτιμᾶται.
Διότι ὁ νόμος ἔχει, πέραν τῆς ρυθμιστικῆς,
συμβολικὴν και παιδαγωγικὴν ἀξίαν και
ἐκφράζει τὸ σύνολον τῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι
ισχύουν εἰς τήν συγκεκριμένην στιγμήν. Ἡ
πιθανότης καταστρατηγήσεως θὰ πρέπει να
ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, να μὴν ἀποτελῆ ὅμως ἀπο-
φασιστικὸν παράγοντα κατὰ τήν διαμόρφω-
σιν τῆς νομοθετικῆς πολιτικῆς¹⁹. Ἐάν ἡ ἀπα-
γόρευσις δέν λύνη τὰ προβλήματα, μήπως ἡ
εἰδικὴ ρύθμισις, ἄρα τὸ ἐπιτρεπτόν, τὰ ἐπι-
τείνει και τὰ καλλιεργεῖ²⁰; Ἀδιαφόρως τοῦ
ὅτι, και μετὰ τήν νομοθετικὴν ρύθμισιν, δέν
ἀποκλείεται να προκύβουν προβλήματα,

καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὴν κατάστασιν τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα θὰ γεννηθοῦν, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις, τὰς ὁποίας θὰ ὀρίξη ὁ νόμος. Εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀναπαραγωγῆς δι' ἰατρικῆς βοήθειας εἶναι ἀπαραίτητον τὰ δικαιώματα τοῦ παιδιοῦ νὰ θέτουν φραγμούς εἰς τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ παιδιοῦ²¹.

Ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἐπιθυμίας ἀποκτήσεως τέκνων, τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετὸν διὰ νὰ ἡρεμήσῃ τὴν σκέψιν, καθ' ὅσον ἀφορᾶ τὴν διαδικασίαν καὶ ἰδίως παρενεργείας τῆς, τουλάχιστον ὅπως ἐμφανίζεται σήμερον, καθὼς καὶ τὴν θεσμοθέτησιν τοῦ περιβάλλοντος, τὸ ὁποῖον θὰ ὑποδεχθῆ τοὺς νέους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θὰ προέλθουν ἐξ αὐτῆς. Ἐπεδιώχθη κάποια προσέγγις εἰς σημεῖα, ἡ παρουσία τῶν ὁποίων δημιουργεῖ ἀνησυχίαν ὡς πρὸς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν ὠριωμένοι ἀξία εἰς τὸν πολιτισμὸν μας. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὸν ἀνθρώπον, τὸν οἰονδήποτε καὶ ὁποιασδήποτε ἡλικίας καὶ καταστάσεως, καὶ ἡ προστασία τοῦ συμφέροντος τοῦ ἀνηλίκου ἀνθρώπου εὐρίσκονται εἰς τὸ ἐπίκεντρον, ἐκτιθέμενα εἰς σοβαρὸν κίνδυνον. Τοῦτο ἤθελον νὰ τονίσουν αἱ προηγούμενα γραμμαί. Καὶ εἰς τὸν νομοθέτην, κυρίως ὅμως εἰς τὴν κοινωνίαν, τὴν ζωὴν τῆς ὁποίας αὐτὸς καλεῖται νὰ ρυθμίσῃ καὶ ἡ ὁποία ὅμως εἰς τὸ τέλος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ὄλου προβλήματος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνη ἡ ὁποία κυρίως διὰ τοῦ ἤθους τῆς, καὶ ὄχι μόνον διὰ τῶν νόμων τῆς, θὰ τὸ λύσῃ.

Γ. Θ. ΔΑΣΚΑΡΟΛΗΣ

Ὅμοτ. Καθηγητῆς Νομικῆς

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Ι. Δεληγιάννη, *Οἰκογενειακὸ Δίκαιο*, Α', 1980, 16 σελ. 39 - 40.
2. Βλ. Ἄπ. Γεωργιάδη, *Γενικὲς Ἀρχαὲς Ἀστικοῦ Δικαίου*, γ' ἐκδ. 2002, 19 ἀρ. 8, σελίς 224.
3. Μ. Κοράση, «Τὸ σχέδιο νόμου γιὰ τὴν ἰατρικὴ ὑποβοήθησιν στὴν ἀνθρώπιν ἀναπαραγωγή», *Χρονικὰ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου Β/2002*, σελίς 583.
4. Βλ. Ι. Κοράση - Κατράνη, «Τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ Σχέδιο Νόμου τῆς Εἰδικῆς Νομοπαρασκευαστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης, Ἰατρικῆ

ὑποβοήθησιν στὴν ἀνθρώπιν ἀναπαραγωγή», *Χρονικὰ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου Β/2002*, σελίς 685.

5. Ι. Κοράση - Κατράνη, ἔ.ά., (σημ. 4), σελ. 680.
6. Βλ. Θ. Παπαχρίστου, *Ἐγχειρίδιο Οἰκογενειακοῦ Δικαίου*, 6' ἐκδ. 1998, σελ. 302.
7. Ρ. Agallorouliou, «Les differents types de famille contemporaine», *Revue Hellenique de Droit International*, 1/2002, σελίς 31, ἔνθα παραπομπαί εἰς Δ. Κογκίδου, *Μονογονεϊκὲς οἰκογένειες*, 1995, Γ. Γαλιάνη (ἐπιμ.), *Μονογονεϊκὲς οἰκογένειες*, 1995.
8. Βλ. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, «Τεχνητὴ γονιμοποίηση καὶ ἀστικό δίκαιο: Τὸ σχέδιο νόμου γιὰ τὴν ἰατρικὴ ὑποβοήθησιν στὴν ἀνθρώπιν ἀναπαραγωγή», *Ἀρμενόπουλος* 56/2002, σελίς 1423.
9. Κ. Παντελίδου, «Παρατηρήσεις στὸ Σχέδιο Νόμου γιὰ τὴν ἰατρικὴ ὑποβοήθησιν στὴν ἀνθρώπιν ἀναπαραγωγή», *Χρονικὰ Ἰδιωτικοῦ Δικαίου Β/2002*, σελίς 589' βλ. καὶ Π. Νικολοπούλου, Παρέμβασις εἰς τὸν τόμον «Σύγχρονα ζητήματα Ἀστικοῦ Δικαίου πέρα ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικα», 1995, σελίς 257' Ἄπ. Χελιδόνη, «Τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα τέκνου γεννημένου μετὰ θανάτου σὺλλήψη», *ΚριτΕ* 2000/1, 170 ἐπ.: Ἐπίσης Π. Δάλλα - Βοργιά, «Τεχνητὴ γονιμοποίηση μετὰ τὸ σπέρμα τοῦ ἀποθανόντος συζύγου», *ΝοΒ* 34/1986, σελίς 1674, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ σύγκρουσις τοῦ δικαιώματος τεκνοποιίας καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ τέκνου νὰ ἔχῃ δύο γονεῖς.
10. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, *Τεχνητὴ γονιμοποίηση καὶ οἰκογενειακὸ δίκαιο*, 2003, σελ. 2 - 4.
11. Βλ. καὶ Μ. Κοράση, ἔ.ά. (σημ. 3), σελ. 583.
12. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, ἔ.ά. (σημ. 10), σελ. 88 - 89.
13. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, ἔ.ά. (σημ. 10), σελ. 5, 15.
14. Ι. Κοράση - Κατράνη, ἔ.ά., (σημ. 4), σελ. 686 σσμ. 36.
15. Γ. Κοιμάντος, «Βιολογία καὶ Οἰκογένεια», *Καθημερινή*, 29 - 9 - 2002.
16. Βλ. Ι. Δεληγιάννη, «Προϋποθέσεις καὶ διαδικασία τέλεσης τῆς υἱοθεσίας ἀνηλίκου κατὰ τὸ νέο δίκαιο (ν. 2447/1996)», *Ἀρμενόπουλος* 52/1998, σελίς 14, Κ. Φουντεδάκη, *Υἱοθεσία*, 1998, σελίς 52.
17. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, ἔ.ά., (σημ. 8), σελίς 1422.
18. Ε. Κουνουγέρη - Μανωλεδάκη, ἔ.ά., (σημ. 8), σελίς 1423.
19. Ι. Κοράση - Κατράνη, ἔ.ά., (σημ. 4), σελίς 688.
20. Κ. Παντελίδου, ἔ.ά., (σημ. 9), σελίς 590.
21. Ν. Παϊσιδίου, «Κρυσσοπτημένο ἔμβρυο: Ἐνα πολυδιάστατο νομικὸ ζήτημα τῆς βιοτεχνολογίας», *Ἑλληνικὴ Δικαιοσύνη* 35/1994, σελίς 1477' βλ. καὶ Μ. - Th. Meulders - Klein, «Le droit de l' enfant face au droit à l' enfant et les procreations medicalement assistées», *Revue trimestrielle de droit civil*, 1988, 649Α - 650, ἀναφερόμενον ὑπὸ Ν. Παϊσιδίου, ἔ.ά., σελίς 1471 σσμ. 7.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΘΗΝΑ

Πριν από 170 χρόνια, με διάταγμα που εξέδωσε η 'Αντιβασιλεία (έν όνόματι του βασιλέως) «έν Ναυπλίω, την 18 (30) Σεπτεμβρίου 1834», Περί μεταθέσεως της Βασιλικής Καθέδρας έν 'Αθήναις, τó μικρό έλευθερο έλληνικό κράτος εγκαινίαζε τή νέα του πρωτεύουσα.

Τό άρθρο που ακολουθεί παρουσιάζει συνοπτικά μιά μόνο πτυχή από την πλούσια ιστορία της τότε νεόκοπης πρωτεύουσας, που με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκε σέ αυτό που είναι σήμερα.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ή 'Αθήνα είχε άπωλέσει την παλαιά της αίγλη. 'Ηδη από τους βυζαντινούς χρόνους διεξεδίκησε τά πρωτεία ή Βασιλεύουσα, ή θρυλική Πόλη των δημοτικών τραγουδιών και των θρύλων.

'Εν τούτοις ή μικρή τουρκοκρατούμενη 'Αθήνα εγέννησε ένωρίς λογίους άνδρες, που όμως έζησαν και έδρασαν έξω από τή γενέτειρά τους. 'Ενδεικτικά αναφέρω τó Δημήτριο Χαλκοκονδύλη, λαμπρό φιλόλογο, που έδίδαξε έλληνικά στό Μιλάνο, τó Ναθαναήλ Χύκα, τó Λεονάρδο Φιλαρά, λόγιο και διπλωμάτη, τόν 'Ιωάννη Μάκο-λα, τó Θεόφιλο Κορυδαλέα, για τόν όποιο θά γίνει ιδιαίτερος λόγος στή συνέχεια, τόν 'Ιωάννη Πατούσα, συγγραφέα της γνωστής τετράτομης 'Εγκυκλοπαιδείας και άλλους.

Πιστεύω ότι όλοι αυτοί οι έπιφανείς 'Αθηναίοι διδάχθηκαν τά στοιχειώδη γράμματα στήν 'Αθήνα, όπωσδήποτε κοντά σέ κάποιον έγγράμματο κληρικό ή λαϊκό.

'Ελειτουργούσε άραγε σχολείο προς τó τέλος του 16ου αί.; Πάντως οι λόγιοι αυτοί συνέχισαν τις άνωτερες σπουδές τους στό έξωτερικό και κυρίως στήν 'Ιταλία.

'Από τούς παλαιότερους δασκάλους που έδίδαξαν στήν 'Αθήνα στίς άρχές του 17ου αί. είναι ό πολός Θεόφιλος Σκορδαλός, πύ γνωστός με τόν έξαρχαϊσμένο τύπο του οικογενειακού του όνόματος, Κορυδαλεύς. Γεννήθηκε μεταξύ 1563/70 και μετά τή στοιχειώδη παιδεία που έλαβε έδω, έφοίτησε στό έλληνικό Γυμνάσιο του 'Αγίου 'Αθανασίου στή Ρώμη και έν συνεχεία έσπούδασε φιλολογία και ιατρική στό φημιμένο πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Στήν Πάδοβα παρακολούθησε τά μαθήματα του 'Ιταλού Κρεμονίνι και έτσι μυήθηκε στό νεοαριστοτελισμό, που σημαίνει ότι απομακρύνθηκε μέχρι ενός σημείου από τή σχολαστική φιλοσοφία, ή όποία έδινε τó προβάδισμα στή Θεολογία. 'Ο Κορυδαλεύς παρακινούσε τούς μαθητές του σέ μιά νέα μέθοδο φιλοσοφικού στοχασμού, που είχε σαν άφετηρία τήν ανθρώπινη νοητική προσπάθεια και όχι τήν άυθεντία. Πραγματικά με τόν Κορυδαλέα άρχισε μιά νέα περίοδος στή φιλοσοφική σκέψη των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Τά έργα του είχαν εύρύτατη διάδοση και συνέχιζαν νά αντιγράφονται μέχρι τó τέλος του 18ου αί. Αυτόν, λοιπόν, τόν λαμπρό δάσκαλο κάλεσαν οι συμπατριώτες του 'Αθηναίοι νά διδάξει στήν πόλη τους τó 1614 ή 1615. 'Εδίδαξε Φιλοσοφία και 'Αστρονομία. Μιά ιδέα του τρόπου με τόν όποιο παρέδιδε τά μαθήματά του μάς προσφέρει ένα 'Ιεροσολυμιτικό χ/φο (άγ.

Σάββα 530), στο οποίο ο μαθητής έσημείωσε: «'Αλλ' άγορεύοντος μόνον του σοφώτατου Κορυδαλέως οί μαθηταί από φωνής μόνης έγράφομεν, ό μόν τελειότερον, ό δ' άτυχεότερον, τινές δέ εύπορώτεροι μεταγράφοντες έδιώρθουν τά αυτών». 'Αλλά οί καινοφανείς για την εποχή εκείνη φιλοσοφικές απόψεις του Κορυδαλέως, ίσως και τό δύστροπο του χαρακτήρα του, προκάλεσαν αντίδράσεις. 'Απογοητευμένος έγκατέλειψε την 'Αθήνα για να σταδιοδρομήσει πρώτα στη Ζάκυνθο και κατόπιν στην Πατριαρχική Σχολή. Και στην Πόλη θα αντιμετώπισει την έχθρότητα των άριστοτελικών, ιδιαίτερα τις επιθέσεις του Μελετίου Συρίγου. Θα άμφισβητηθή άκόμη και ή όρθοδοξία του. Τό 1640 χειροτονεΐται μητροπολίτης Ναυπάκτου και 'Αρτης με τό όνομα Θεοδόσιος. Ποιμαίνει τη μητρόπολή του χωρίς έπιτυχία και τό 1643 παραιτείται και καταφεύγει στην 'Αθήνα. Αυτή τη φορά τά πνεύματα είναι πιό δεκτικά. Διδάσκει με έπιτυχία μέχρι τό 1646, έτος του θανάτου του. Μεταξύ των έν 'Αθήναις μαθητών του καταλέγονται ό Γερμανός ό Λοκρός, άργότερα μητροπολίτης Νύσσης, ό Νεκτάριος μετέπειτα Πατριάρχης 'Ιεροσολύμων, Διονύσιος ό έκ Ναυπλίου και άλλοι. 'Επομένως έσύστησε σχολή άνωτέρου έπιπέδου ό Κορυδαλέως και, όπως είπαμε, έπηρέασε τις φιλοσοφικές σπουδές σε όλη την Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Μεσολαβεί μία είκοσαετία έως ότου επανιδρυθή σχολείο στην 'Αθήνα τό 1667, κατά τόν Μ. Παράνικα, από τόν 'Ηπειώτη 'Επιφάνιο 'Ηγούμενο, τό όποιο, σύμφωνα με τις πηγές, σηματοδότησε την άρχή μιās παιδευτικής προσπάθειας που είχε συνέχεια. Πάντως φαίνεται ότι άμέσως μετά τόν Κορυδαλέα δέν υπήρχε στην 'Αθήνα δάσκαλος των άνωτέρων μαθημάτων. Σε ένα σημείωμα κώδικος, μάλλον από τό χέρι του Γερμανού του Λοκρού, αναφέρεται ότι μετά «την τελευταίη του Κορυδαλέως έμε-

λετώμεν άλλήλοις τά άκουσθέντα, ό τε Νεκτάριος και Διονύσιος ό έκ Ναυπλίου και δύο των εύγενών 'Αθηναίων και μετά τούτων έγώ». 'Ο Κλ. Τσούρκας στη μελέτη του για τό Γερμανό τό Λοκρό διατυπώνει την ύπόθεση ότι ίσως ό Γερμανός έδίδαξε στην 'Αθήνα, αλλά δέν παρέχει άποδείξεις.

Μόλις πέντε χρόνια μετά την ίδρυση του σχολείου του 'Επιφανίου μαρτυρείται ή παρουσία του δασκάλου Δημητρίου Μπενιζέλου. Συγκεκριμένα ό δυτικός μοναχός Père Babin (*Relation de l' état présent de la ville d' Athènes*. Lyon 1674, p. 54 - 55) στο βιβλίο του «Περί τής παρουσίας καταστάσεως τής πόλεως των 'Αθηνών», αναφέρει: «Εΐδα (τό 1672) στην 'Αθήνα έναν 'Ελληνα καλόγερο που έγνώριζε λίγα λατινικά. 'Υπάρχουν και άλλοι, χωρίς να έξαιρούμε τόν 'Αρχιεπίσκοπο, που γνωρίζουν τη λόγια έλληνική. 'Η ρητορική και ή φιλοσοφία δέν έχουν εκλείψει έντελώς και μίλησα με τόν κύριο Δημήτρη Μπενιζέλο, ό όποιος, αφού έμαθε και τη μιá και την άλλη στη Βενετία, παρέδιδε μαθήματα στην πατρίδα του σε δύο τρεις άκρατους μόνον». Σύμφωνα με όσα γράφει ό Babin και τά όποια μπορούμε να θεωρήσουμε αξιόπιστα, ό Δημήτριος Μπενιζέλος έδίδασκε άνωτερα μαθήματα.

Για τό ίδιο χρονικό διάστημα διαθέτουμε και τη μαρτυρία ένός άλλου περιηγητή, του La Guilletière (*Athènes ancienne et nouvelle*, Paris 1676, t. Ap. 249), ό όποιος εκτός από τό Δημήτριο Μπενιζέλο αναφέρει και τό Δαμασκηνό. Γράφει: «'Ο Δαμασκηνός όμιλει τη λόγια έλληνική, την τουρκική, τη λατινική, την ιταλική του ξεφεύγουν μάλιστα και κάποια ψήγματα γαλλικής. Εΐναι ένας από τούς τρεις καθηγητές που έρμηνεύουν δημοσία στην 'Αθήνα τη Θεολογία και τη Φιλοσοφία. Οί άλλοι δύο είναι ό 'Αρχιεπίσκοπος και ό Δημ. Μπενι-

ζέλος». Σύγχρονος τῶν προηγουμένων ὑπῆρξε ὁ Νικόδημος ὁ Θετταλός, ὁ Μαζαράκης, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε τότε στήν Ἀθήνα. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπό συστατική ἐπιστολή χρονολογημένη (2 Ὀκτ. 1676) πού τοῦ ἀπευθύνει ἀπό τὰ Βρῆνια τῶν Ἀγράφων ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης. Μὲ τὴν ἐπιστολή ὁ Γιαννούλης παρακαλεῖ τὸ Νικόδημο νὰ δεχθῆ τὸν πνευματικόν του υἱὸν Ἀναστάσιον (τὸν Γόρδιο), ὁ ὁποῖος «παιδείας ἐφιέμενος ἐλευθέρας παρὰ τοῖς σοῖς τιμίσις ἦκει ποσὶ προκυλινδούμενός τε ἅμα καὶ ἰκετεύων». Συγχρόνως ἐφοδιάζει τὸν Ἀναστάσιο καὶ μὲ ἄλλες δύο συστατικὲς ἐπιστολές, μία πρὸς τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν Ἀνθιμο τὸν Δ΄, καὶ μία πρὸς τὸν Ἰωάννη Μπενιζέλο καὶ τοὺς παρακαλεῖ νὰ συμπαρασταθοῦν μὲ ὅποιονδῆρτε τρόπο στὸν Ἀναστάσιο. Σὲ ἐπιστολή του (Νοέμβρ. 1676) πρὸς τὸ Γιαννούλη ὁ Ἀναστάσιος, ἐγκατεστημένος πλέον στήν Ἀθήνα, γράφει: «Ἡῤραμεν καὶ τὸν κύρ Νικόδημον ὁμοῦ καὶ μὲ τοὺς μαθητάς του ὅλους ὑγίεις... εἶναι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπος πολλὰ καλὸς καὶ ἐπιτήδειος εἰς τὰ μαθήματα... Τὰ συγγράμματα ὅπου ἔχει ὁ κύρ Νικόδημος εἶναι τοῦ Κορυδαλέως καὶ ἐκάμαμεν καλὰ ὅπου ἐπήραμεν τὴν Φυσικὴν, διότι τοῦ κύρ Νικοδήμου τοῦ λείπονται πολλά, τὰ ὅποια ἄφηκε λόγον εἰς τὴν Πόλιν νὰ τοῦ τὰ γράψουσι καὶ διαβάζομεν τώρα εἰς τοῦτα θέλομεν ἀναπληρώσει καὶ ἐκεῖνα ὅπου τοῦ λείπονται...». Ὁ Ἀναστάσιος ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι παρέδωκε τὸ γράμμα στὸν Ἰωάννη Μπενιζέλο, τὸν ὁποῖο χαρακτηρίζει φρόνιμο καὶ λόγιον ἄνθρωπο, ἀλλὰ δὲν κάνει λόγο γιὰ τὸ Δημήτριο Μπενιζέλο ἢ τὸ Δαμασκηνὸ καὶ αὐτὸ δημιουργεῖ ἐρωτηματικά. Εἶναι πάντως σαφές ὅτι ὁ Νικόδημος εἶχε κάποιον ἀριθμὸ μαθητῶν καὶ ὅτι ἐχρησιμοποιοῦσε τὰ ἔργα τοῦ Κορυδαλέως.

Ὅμως παράλληλα μὲ τὴν διδασκαλία τῶν

φιλοσοφικῶν μαθημάτων στὴν Ἀθήνα ἐλειτουργοῦσε κατὰ τὸν 17ο αἰ. Ἑλληνομουσεῖο ἢ Κοινὸ σχολεῖο ἴσως καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ κληροδότημα τοῦ Ἐπιφανίου Ἡγουμένου. Ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ Μ. Παρανίκας τοποθετεῖ τὴν ἑναρξὴ τῆς λειτουργίας του τὸ 1667, ἀλλὰ ἡ λειτουργία του δὲν ἦταν συνεχῆς λόγω ἀνεπαρκείας οικονομικῶν πόρων. Σταθεροποιήθηκε ἀργότερα, τὸ 1683, χάρις στὸ κληροδότημα τοῦ Ἐπιφανίου, πού ἐχορήγησε 50 δουκάτα τὸ χρόνο γιὰ τοὺς μισθοὺς τοῦ δασκάλου. Τὴν ἐποπτεία τοῦ σχολείου εἶχαν ὁ ἐκάστοτε μητροπολίτης καὶ τέσσερις προεστοί. Πρῶτος δάσκαλος πού πληρώθηκε ἀπὸ τὸ κληροδότημα ἦταν ὁ πρῶην Πρεσπῶν Διονύσιος (1683 - 1684) καὶ ἀκολούθησε ὁ Ἀργυρὸς Μπερναρδῆς (1685 - 1687). Τὸν ἐπόμενο χρόνο, 1688, ἐξ αἰτίας τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου οἱ Ἀθηναῖοι πρόσφυγες μετέφεραν τὸ σχολεῖο στὸ Ναύπλιο καὶ κατόπιν στήν Πάτρα. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Μπερναρδῆς, ὁ Νικόδημος Βαβατενῆς καὶ ὁ Βησσαρίων Ρούφος. Τὸ σχολεῖο ἐπαναπατρίζεται τὸ 1709 καὶ διορίζεται δάσκαλος ὁ Θεοφάνης Καβαλλάρης (1709 - 1714). Ἐχει γραφῆ ὅτι τὸ σχολεῖο ἔμεινε κλειστὸ ἀπὸ τὸ 1715 μέχρι τὸ 1722. Ὅμως οἱ πηγὲς ἀναφέρουν ὅτι τὸ 1716 ἐπέστρεψε ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ὅπου εἶχε σπουδάσει, ὁ Ἀθηναῖος κληρικὸς Γρηγόριος Σωτήρης, ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε ὥστε νὰ λειτουργήσῃ ξανά τὸ σχολεῖο. Σώθηκε μάλιστα καὶ τὸ ἰδρυτικὸ ἐγγραφο, ἀχρονολόγητο, ὡστόσο ὄχι πολὺ μεταγενέστερο τοῦ 1716, στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὅτι ὁ «κύρ Γρηγόριος, ὁ καὶ Σωτήρης τοῦπίκην», ἀφοῦ ἀγόρασε ἓνα παλιὸ σπίτι, τὸ ἀνακαίνισε καὶ ἐκεῖ ἐστέγασε «φροντιστήριον ἑλληνικῶν ἅμα τε καὶ κοινῶν μαθημάτων». Στὸ ἐγγραφο τονίζεται ὅτι πρόκειται γιὰ «κοινὸν καὶ δημόσιον σχολεῖον καὶ φροντιστήριον» ἀφιερωμένο στήν κοινότητα τῶν Ἀθηνῶν, «εἰς τὸ διδάσκεισθαι καὶ παιδεύεσθαι... τοὺς προσφοιτῶντας χάριν

διδασκαλίας και μαθήσεως κοινῶν τε και ἑλληνικῶν μαθημάτων νέους». Ὁ Σωτήρης ἐδίδαξε ὁ ἴδιος και ἐκτός τῶν ἄλλων ἐδῶρισε στό σχολεῖο τή βιβλιοθήκη του, ἀποτελούμενη ἀπό 600 τόμους. Ὅπως ἀφηγεῖται ἕνας ἀπό τοὺς μαθητές, ὁ Ἀθηναῖος Γεώργιος Ψύλλας, τὸ σχολεῖο διέθετε και «ὄργανα και σφαίρας ἀστρονομικὰς και γεωγραφικὰς, ὡς ἐγὼ ἔφθασα νὰ ἰδῶ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς». Ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι διδάχθηκε και «τὸν Χρυσολωρᾶν και Μύθους τινὰς τοῦ Αἰσώπου». Συμμαθητὲς εἶχε τὸ Στέφανο Φιλιππίδη, τὸν Ἀλύπιο Σαντζήρη, τὸ Νικόλαο Γέροντα και ἄλλους. Τὸ 1722 ὁ Γρηγόριος Σωτήρης γίνεται μητροπολίτης Γάνου και Χώρας και τὸ 1727 μητροπολίτης Μονεμβασίας. Τὸν ἐπόμενο χρόνο ἐπῆγε στήν Πόλη και ἐξασφάλισε τή σχολή με πατριαρχικό σιγίλλιο ἀπό τὸν Πατριάρχη Παῖσιο τὸν Β'. Καί μετὰ τὴν ἀναχώρησή του τὸ σχολεῖο συνέχισε τή λειτουργία του με τοὺς ἀκόλουθους δασκάλους: Τὸ Θεοφάνη Καβαλλάρη (1722 - 1728), τὸν Παῦλο (Παῖσιο) Καραβία (1729 - 1740) με βοήθῃ γιὰ ἕνα χρόνο (1738 - 1739) τὸν Ἀγάπιο Βουλησιᾶ τὸ Βησσαρίωνα Ροῦφο (1740 - 1748), τὸν Κοσμᾶ τὸν Λήμνιο, παλαιὸ μαθητὴ τῆς Πατριάρχης (1749 - 1753), τὸν Ἀθανάσιο Μπουσιόπουλο τὸν Πελοποννήσιο (1753 - 1777) και 1782 - 1789), τὸ Δημήτριο Βόνδα (1777 - 1782), ποὺ ἦταν και ἱκανὸς ἱεροκέρυκας και τὸν ἱερομόναχο Σαμουήλ, ποὺ ταυτίζεται πλέον με τὸν Σαμουήλ Κουβελάνο, διάδοχο τοῦ Μπουσιόπουλου. Διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ σχολεῖου ὑπῆρξε συνεχῆς μέχρι τὸ 1810, ἔτος θανάτου τοῦ Κουβελάνου.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα τὸ 1799 ἐξέλειπε και τὸ κληροδότημα τοῦ Ἐπιφανίου, και ὅπως μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης Μπενιζέλος, ποὺ ἐδίδασκε στή σχολή Ντέκα, οἱ δάσκαλοι ἔμειναν

ἀπλήρωτοι «ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους χρόνους χωρὶς νὰ λάβουν οὐδὲ ὄβολον και εἶναι εἰς κίνδυνον νὰ κλείσουν και τὰ δύο σχολεῖα». Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κουβελάνου τὸ κοινὸ σχολεῖο κλείνει και ἀπομένει πλέον τὸ δεύτερο σχολεῖο, τὸ λεγόμενο τοῦ Ντέκα.

Ἡ σχολή Ντέκα ἐπῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸν Ἀθηναῖο ἰδρυτὴ της Ἰωάννη Ντέκα, ὁ ὁποῖος με τὴ διαθήκη του (22 Νοεμβρ. 1757) ἄφινε 200 δονκάτα τὸ χρόνο γιὰ τὸ μισθὸ τοῦ δασκάλου και καθώριζε λεπτομερῶς τὰ τῆς λειτουργίας τοῦ σχολεῖου. Συγκεκριμένα τὴ γενικὴ ἐποπτεία τοῦ σχολεῖου εἶχε ἡ Ἀδελφότητα τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς Βενετίας. Στὴν Ἀθήνα ἐπόπτες ὀρίζονται ὁ Μητροπολίτης, ἕνας προεστός και ἕνας συγγενὴς τοῦ Ντέκα. Οἱ μαθητὲς θὰ ἦσαν 12, κατὰ προτίμηση Ἀθηναῖοι, και θὰ παρέμεναν δωρεὰν στό σχολεῖο ἐπὶ ἐπτὰ χρόνια παίρνοντας 25 δονκάτα τὸ χρόνο ὡς δῶρο, ἐνῶ ὁ Μητροπολίτης θὰ εἰσέπραττε 12 τσεκίγια ἐτησίως γιὰ τὴν ἐποπτεία. Οἱ ἐπόπτες τῶν Ἀθηνῶν ὄφειλαν νὰ ἐνημερώνουν σὲ τακτὰ χρονικὰ διαστήματα τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἀγίου Νικολάου σχετικὰ με τὴ λειτουργία τῆς σχολῆς.

Ἡ σχολή Ντέκα εὐεργετήθηκε και ἀπὸ τὸ Σταμάτη Ροῦφο. Αὐτὸς ὥρισε νὰ πληρώνονται 24 τσεκίγια τὸ χρόνο γιὰ τὴ συντήρηση τριῶν ὀρφανῶν μαθητῶν ἀπὸ τὴ Λιβαδιά, ποὺ θὰ φοιτοῦσαν στό σχολεῖο ἐπὶ 6 χρόνια. Ἄν δὲν ὑπῆρχαν μαθητὲς ἀπὸ τὴ Λιβαδιά, τότε μπορούσαν νὰ ἐκλεγοῦν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Ὁ δάσκαλος θὰ εἶχε μισθὸ 4 τσεκίγια τὸ χρόνο. Δυστυχῶς τὸ κληροδότημα αὐτὸ ἴσχυσε μόνο γιὰ τὸ ἔτος 1767, διότι οἱ βενετικὲς ἀρχὲς τὸ ἀκύρωσαν τὸ ἐπόμενο ἔτος. Φαίνεται ὅτι τὸ σχολεῖο αὐτὸ ὑπῆρχε και πρὶν ἀπὸ τὸ 1757, κτισμένο και προικισμένο με βιβλιοθήκη ἀπὸ χορηγία τοῦ Ντέκα. Πρῶτος δάσκαλος μαρτυρεῖται ὁ Βησσαρίων Ροῦφος, ποὺ μετὰξὺ 1740 -

1748 ἐδίδασκε στὸ κοινὸ σχολεῖο. Ὁ Ροῦφος ἐδίδαξε στὴ σχολὴ Ντέκα ἀπὸ τὸ 1750 ἕως τὴν 27 Μαΐου 1766, ἔτος τοῦ θανάτου του. Ἀκολούθησαν οἱ ἑξῆς διδάσκαλοι: Ὁ Γρηγόριος ὁ Χῖος (1766/7) γιὰ 9 μῆνες, ὁ ἱερομόναχος Νεκτάριος (1767/8) γιὰ 14 μῆνες, ὁ Σωφρόνιος Μπαρμπάνος (1767/8 - 1774), ὁ ὁποῖος τὸ Μάιο τοῦ 1772 ἐπῆγε στὴ Βενετία γιὰ νὰ λάβει τοὺς καθυστερημένους μισθοὺς τοῦ σχολείου καὶ τέλος ὁ Ἰωάννης Μπενιζέλος (1774 - 1806). Στὰ ἔγγραφα ποὺ ἔστειλαν κατὰ καιροὺς οἱ ἐπόπτες τοῦ σχολείου πρὸς τὴν Ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῆς Βενετίας σώζονται καὶ κατάλογοι μὲ τὰ ὀνόματα τῶν μαθητῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1770 ἑξῆς μαθητὲς ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὸ σχολεῖο «διὰ τὸ ἐν μαθήμασι ἀμελὲς τούτων καὶ ράθυμον» καὶ στὴ θέση τους οἱ ἐπόπτες προσέλαβαν ἄλλους.

Ἀπὸ τὰ προηγηθέντα συμπεραίνουμε ὅτι στὴν Ἀθήνα τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων ἀπὸ τὸ 1757 καὶ ἑξῆς λειτουργοῦν παραλλήλως δύο σχολεῖα, τὸ τοῦ Κοινοῦ καὶ τοῦ Ντέκα. Ἡ λειτουργία τους, παρὰ τὶς ἀντιξοότητες (τὸ 1789 λ.χ. ἐνέσκηψε στὴν πόλη ἐπιδημία πανώλους μὲ 1200 χριστιανούς νεκρούς, δεύτερη ἐπιδημία τὸ 1792 μὲ 1100 ψυχὰς θύματα θυμίζουμε τὸ βενετοτουρκικὸ πόλεμο, καὶ τὴν παρουσία τοῦ ἐπιτρόπου τῆς σουλτάνας, τοῦ σκληρότατου Ἀλῆ Χασέκη) καὶ τὶς σκληρὲς παιδαγωγικὲς μεθόδους, ὑπῆρξε συνεχῆ καὶ ἐδι-

δάσκοντο κυρίως τὰ μαθήματα τῆς λεγομένης «κνικλοπαιδείας» γιὰ τοὺς πρωτοεῖρους καὶ τὰ «ἀξιώτερα» μαθήματα διὰ τοὺς «προκεχωρημένους». Ἀκολουθοῦσαν δηλαδὴ τὸ πρόγραμμα τῶν λοιπῶν σχολείων τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Ἐπομένως οἱ νεαροὶ Ἀθηναῖοι, ἰδιαίτερος κατὰ τὸν 18 αἰ. εἶχαν τὴν εὐκαιρία νὰ μάθουν «γράμματα ἑλληνικά».

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐπικ. Καθηγ. Νεοελληνικῆς Φιλολογίας
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΤ' ΕΠΙΛΟΓΗΝ:

1. Ἀποστ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Α' - Δ'. Θεσσαλονίκη 1968 - 1973.
2. Εὐγενίου Γιαννοῦλη, Ἐπιστολές. Κριτικὴ Ἔκδοση, ὑπὸ Τ. Ε. Στεφανῆ καὶ Νίκης Παπατριανταφύλου - Θεοδωρίδης. Θεσσαλονίκη 1992.
3. Τριφύρωνος Εὐαγγελίδου, Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τ. Α' - Β', ἐν Ἀθήναις 1936.
4. Böhje Knös, L' histoire de la litterature neogrecque. La periode jusqu' en 1821. Uppsala 1962.
5. Cl. Tsourkas, Les deluts de l' enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l' oeuvre de Theophile Corydalée (1570 - 1646) Thessalonique 1967.
6. Κ. Σάθα, Ἑλληνικὴ Φιλολογία. (Βιογραφία λογίων 1453 - 1821). Ἐν Ἀθήναις 1868.
7. Παρανίκα Ματθαίου, Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν Γραμμάτων ἀπὸ Ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867.
8. Ἀβδάλῃ Ἀθανασίας, Ἡ «Ἐγκνικλοπαιδεία Φιλολογικὴ» τοῦ Ἰωάννη Πατούσα. Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Παιδείας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ (1710 - 1839). Ἀθήνα 1984.

Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἄρχισε μὲ οἰκουμενικό - παμβαλκανικό χαρακτήρα τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821 στὴ Μολδοβλαχία. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἡ ὁποία ὀργάνωσε τὶς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τὶς προετοίμασε γιὰ τὴν Ἐπανάσταση, ἔδωσε πρώτη τὸ σύνθημα τοῦ Ἀγώνα, μὲ τὴν κήρυξη τῆς Ἐπαναστάσεως στὸ Ἱάσιο τῆς Μολδαβίας τὴν 24η Φεβρουαρίου 1821. Ἐπειτα ἄρχισαν οἱ ἐξεγέρσεις στὴ νότια Ἑλλάδα (Πελοπόννησο, Στερεά, νησιά τοῦ Αἰγαίου κ.λ.π.), στὰ μέσα Μαρτίου. Ἡ Ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία καταπνίγηκε εὐκόλα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Γιαυτὸ ἐορτάζουμε τὴν ἐπέτειο τῆς Ἐπαναστάσεως τὴν 25η Μαρτίου, ὅποτε εἶχε γενικευθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο, ἡ ὁποία ἔδωσε πρώτη τὸ σύνθημα τῆς Ἐπαναστάσεως στὴ νότια Ἑλλάδα. Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία, ἂν καὶ ἀπέτυχε, ὅμως ὠφέλησε τὸν Ἀγώνα, διότι ἔστρεψε τὴν προσοχὴ τῶν Τούρκων στὸ βορρᾶ, ὅπου διατήρησαν στρατεύματα, ἐπειδὴ φοβόνταν εἰσβολὴ τῶν Ρώσων, καὶ δὲν τὰ ἔστειλαν στὴ νότια Ἑλλάδα, γιὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐκεῖ Ἐπανάσταση. Ἐτσι δόθηκε καιρὸς νὰ ἐμπεδωθεῖ ἡ Ἐπανάσταση στὴν κυρίως Ἑλλάδα.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, πού ξεκίνησε τὴν Ἐπανάσταση ἀπὸ τὴ Μολδοβλαχία, ἤθελε νὰ τῆς δώσει οἰκουμενικό - παμβαλκανικό χαρακτήρα, ἤθελε νὰ ἐλευθερώσει ὅλην τὴν βαλκανικὴ καὶ νὰ ἰδρύσει ἓνα πολυεθνικὸ κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ μὲ κυριαρχία τῶν Ἑλλήνων. Ἦθελε δηλαδὴ νὰ ἀνασυστήσῃ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, εἶχε οἰκουμενικὸ ὄραμα, τὸ

ὁποῖο ὅμως ἀποδείχθηκε ἀπραγματοποίητο. Ἀντίθετα οἱ Ἐπαναστάτες τῆς κυρίως Ἑλλάδας ξεκίνησαν μὲ ἰδανικὸ τὴν ἐθνικὴ ἐλευθερία, τὴ δημιουργία ἐλληνικοῦ ἔθνους - κράτους, ἀνεξάρτητου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Καὶ αὐτὸ διότι οἱ ἡγέτες τῆς εἶχαν ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸ Διαφωτισμὸ καὶ τὴν ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων, πού διέδωσε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Οἱ Πολιτικοὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδας κατάλαβαν ὅτι τὸ ὄνειρο τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἦταν ἀπραγματοποίητο. Ἐπειτα εἶδαν τὴν ἐχθρότητα, μὲ τὴν ὁποία ἀντιμετώπισε ἡ Ἱερὰ Συμμαχία τὴν Ἐπανάσταση στὴ Μολδοβλαχία, γιὰ τὸ διέκοψαν τοὺς δεσμούς τους μὲ τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ διακήρυξαν τὸν πόθο τους γιὰ ἐθνικὴ ἐλευθερία, γιὰ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς.

Ἡ ἐπικράτηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἴδρυση ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ κράτους, ἔπειτα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες ἐπτὰ ἐτῶν συνετέλεσε στὴν ἡττα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἡ ὁποία ὑποστήριζε τὰ καθεστῶτα τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς νομιμότητος. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση συνετέλεσε στὴν ἐπικράτηση τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, δηλαδὴ τοῦ δικαίωματος κάθε ὑπόδουλου ἔθνους νὰ δημιουργήσῃ ἐλεύθερο κράτος. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἐπικράτησε σὲ ὅλο τὸν 19ο αἰῶνα καὶ συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωση πολλῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Νότιας Ἀμερικῆς, ξύπνησε δὲ καὶ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση τῶν βαλκανικῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ ἄλλους ἀγῶνες ἔπειτα ἀπέκτησαν διαδοχικὰ τὴν ἐλευθερία τους καὶ δημιούργησαν τὰ νεώτερα βαλκανικὰ κράτη. Οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ διαμόρφωσαν τὴν ἐθνικὴ τους

συνείδηση και δημιουργήσαν δικό τους πολιτισμό τὸ πρῶτον κατὰ τὸ μεσαίωνα, μὲ τὸν ἐκχριστιανισμό καὶ τὸν ἐκπολιτισμό τους ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς. Διατήρησαν δὲ τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα στὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐμπόδισε τὸν ἐξισλαμισμὸ τους καὶ τὴν ἀφομοίωσή τους μὲ τοὺς Τούρκους.

Τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς προσπάθησε νὰ ἐξεγείρει στὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς ἢ Φεραῖος, ὁ ὁποῖος σχεδίαζε τὴ δημιουργία ἐλεύθερου καὶ δημοκρατικοῦ κράτους στὴ Βαλκανικὴ, μὲ τὴν ἀρχηγία τῶν Ἑλλήνων. Μὲ τὰ ποιήματά του καλοῦσε ὅλους σὲ ἐξέγερση κατὰ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων (Ἑλληνες, Βουλγάροι, Ἀρβανίτες κ.λ.π.), μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι στὸ νέο κράτος θὰ εἶναι ὅλοι ἴσοι, θὰ ἔχουν ἐλευθερία καὶ ἴσα δικαιώματα. Ὁ Ρήγας ἔγραψε καὶ βιβλίο, πὺ συνοδευόταν ἀπὸ χάρτη τῆς Βαλκανικῆς μὲ τὰ ὄρια τοῦ κράτους, πὺ ὄνειρευόταν νὰ ἰδρῦσει. Τὸ βιβλίο του εἶχε τίτλο: «Νέα Πολιτικὴ Διοικήσεις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Βλαχομυγαδανίας». Τὸ βιβλίο αὐτὸ περιέχει καὶ σχέδιο Συντάγματος, στὸ πρῶτο ἀρθρο τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ὅτι ἡ «Ἑλληνικὴ Δημοκρατία εἶναι μία, μὲ ὅλον ὅτι συμπεριλαμβάνει εἰς τὸν κόλπον τῆς διάφορα γένη καὶ θρησκείας». Ὁ Ρήγας ὅμως δὲν πρόλαβε νὰ πραγματοποιήσει τὸ σχέδιο του, διότι προδόθηκε τοὺς Αὐστριακοὺς, πὺ τὸν παρέδωσαν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐφόρνευσαν στὸ Βελιγράδι τὴν 24 - 6 - 1798. Ὁ Ρήγας ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως καὶ ἐπηρεάσε πολὺ τὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, πὺ ἰδρύθηκε τὸ 1814, καθὼς καὶ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, πὺ τραγουδοῦσαν μὲ πατριωτικὸ πάθος τὸ θούριό του. Ἀλλὰ εἶχε κάποια ἐπίδραση καὶ τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ σήμερα ἀκόμη μελετοῦν καὶ συζητοῦν τὶς ιδέες καὶ τὰ σχέδιά του.

Μετὰ τὸν Ρήγα ἦλθε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία

(1814 - 1821), ἡ ὁποία ὀργάνωσε μυστικὰ τὶς δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ τὶς προετοίμασε γιὰ τὸ μεγάλο ἀγῶνα. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία μύησε τοὺς σκοποὺς τῆς ὄχι μόνον Ἑλληνες, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἡγέτες τῶν βαλκανικῶν λαῶν. Ὁ Γ. Ὀλύμπιος μύησε στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία τὸν ρουμάνο Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου καὶ τὸν ὀπλαρχηγὸ καὶ ἐπανάστατή τῆς Σερβίας Καραγιώργη Πέτροβιτς. Ἐπίσης μύησε καὶ τὸν Σέρβο Μίλος Ὁβρένοβιτς, ὁ ὁποῖος ὅμως παρασπόνδησε, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονία τῆς ἡμιαιτόνομης Σερβίας τὸ 1815 καὶ δολοφόνησε τὸν Καραγιώργη τὸ 1817. Ὁ Καραγιώργης ἦταν πιὸ θερμὸς ὀπαδὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ θὰ πρόσφερε ἴσως πολλὰ στὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα, ἂν ζοῦσε. Ὁ Ὁβρένοβιτς κράτησε μᾶλλον οὐδέτερη καὶ καιροσκοπικὴ στάση κατὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἐπανάστασεως στὴ Μολδοβλαχία ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη. Ὅταν δὲ οἱ Ρῶσοι ἐπέτρεψαν τοὺς Τούρκους νὰ πᾶνε ἐκεῖ στρατεύματα, γιὰ νὰ καταπνίξουν τὴν Ἐπανάσταση, πρόδιδε μυστικὰ τὶς θέσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ διευκόλυνε τοὺς Τούρκους στὴν κατάπνιξη τῆς Ἐπανάστασεως. Καὶ ὁ ρουμάνος Βλαδιμηρέσκου φάνηκε πρόθυμος στὴν ἀρχή, ἀλλὰ ὅταν εἶδε τὴν εἰσβολὴ τῶν Τούρκων κράτησε καὶ αὐτὸς ἐφεκτικὴ στάση.

Ὁ Ὑψηλάντης ἄρχισε τὴν Ἐπανάσταση ἀπὸ τὴ Μολδοβλαχία, νομίζοντας ὅτι θὰ ἔχει τὴν πρόθυμη συμπαράσταση τῶν ἐντοπίων. Δὲν τὴν εἶχε ὅμως καὶ γι'αὐτὸ ἀπέτυχε. Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸ *Μεγάλο Σχέδιο*, πὺ ετοίμασε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ἀπὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1820, πρῶτα θὰ ἐκινεῖτο ἡ Σερβία μὲ τὸν Ὁβρένοβιτς καὶ ἔπειτα τὸ Μαυροβούνιο. Θὰ ἀκολουθοῦσε ἡ Ἡπειρος, ἡ Στερεὰ καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὅποτε οἱ Ἐπανάστατες θὰ κατέβαιναν στὴν κυρίως Ἑλλάδα. Στὴ Μολδοβλαχία θὰ ἄφηναν τὸν Γ. Ὀλύμπιο καὶ τὸ Σάββα Φωκιανό, γιὰ νὰ συντηροῦν ἐκεῖ τὴν Ἐπανάσταση μὲ ντόπια στρατεύματα. Ὁ Ὑψηλάντης στὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελε ν' ἀρχίσει τὴν Ἐπανάσταση ἀπὸ τὴ Μολδοβλαχία, γιὰ νὰ μὴν ἐνοχοποιήσει

τούς Ρώσους, ήθελε νά ἀρχίσει ἀπό τήν Πελοπόννησο. Ἀλλά ήλθαν ἀντιπρόσωποι ἀπό τή νότια Ἑλλάδα καί τοῦ εἶπαν ὅτι δέν ὑπάρχει καμία προετοιμασία, γιαντό ἀρχισε τήν Ἐπανάσταση ἀπό τή Μολδοβλαχία.

Οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἀντιμετώπισαν μάλλον μὲ ἀδιαφορία τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση στή Μολδοβλαχία καί δέν βοήθησαν ἐπαρκῶς τόν Ὑψηλάντη. Ἀλλά πολλοὶ Βούλγαροι καί ἄλλοι βαλκάνιοι φάνηκαν πολὺ ἐνθουσιώδεις καί ἔλαβαν ἐνεργὸ μέρος στήν Ἐπανάσταση, διότι νόμισαν ὅτι μαζί μὲ τοὺς Ἕλληνας θά ἐλευθερωθοῦν καί αὐτοὶ ἀπό τοὺς Τούρκους. Τὰ ρωσικὰ ἀρχεῖα ἀναφέρουν ὅτι στήν Ἐπανάσταση στή Μολδοβλαχία ἔλαβαν μέρος περίπου 1000 ντόπιοι (Μπογδάνοι, Βούλγαροι, Σέρβοι, Οὐκρανοὶ καί ἄλλοι). Μερικοὶ κατέβηκαν ὡς ἐθελοντὲς καί στήν κυρίως Ἑλλάδα, ἀλλά δέν ἔλαβαν ὅλοι μέρος στήν ἐκεῖ Ἐπανάσταση. Ἡ μικρὴ ἔστω αὐτὴ συμμετοχὴ τῶν βαλκανικῶν λαῶν στήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση φανερώνει τήν ἐπίδραση, τήν ὁποία ἄσκησαν σ' αὐτοὺς οἱ Ἕλληνας. Ἡ ἐπικράτηση ὁμως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως σὲ λίγα χρόνια καί ἡ δημιουργία τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους, συνετέλεσαν στήν ἐνίσχυση τοῦ πόθου ὄλων τῶν βαλκανικῶν λαῶν γιά ἐλευθερία, τήν ὁποία ἀπέκτησαν μὲ πολέμους καί μὲ διπλωματικά μέσα κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα καί στίς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

Οἱ Σέρβοι μετὰ τίς ἐξεγέρσεις τῶν ἐτῶν 1804-1830 ἀπέκτησαν αὐτονομία μὲ Ὀθωμανικὴ ἐπικυριαρχία. Πλήρη ἀνεξαρτησία ἀπέκτησαν τὸ 1878 στὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου. Οἱ Βούλγαροι ἔκαναν ἐξεγέρσεις κατὰ τὰ ἔτη 1841 - 1843 καί ἀπέκτησαν κάποια δικαιώματα αὐτοδιοίκησης. Καί αὐτοὶ ἀπέκτησαν πλήρη ἀνεξαρτησία τὸ 1878. Οἱ Ρουμάνοι ἐξεγέρθηκαν στὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο (1853-1856) καί ἀπέκτησαν αὐτονομία τὸ 1856 μὲ ἀρχηγὸ τοῦ Ἀλέξ. Κούζα. Πλήρη ἀνεξαρτησία ἀπέκτησαν τὸ 1878. Τότε ἔγινε ἀνεξάρτητο κράτος καί

τὸ Μαυροβούνιο. Οἱ Ἄλβανοὶ ἔκαναν μερικὲς ἐξεγέρσεις μὲ τοὺς ἀρχηγούς διαφόρων φυλῶν (Γκέκηδες, Τόσκηδες κ.λπ.). Ἐλευθερώθηκαν δὲ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1912 μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐγιναν ἀνεξάρτητο κράτος τὸ 1913 μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς Ἰταλίας καί τῆς Αὐστρίας. Ἔτσι μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση συνετέλεσε στήν ἀφύπνιση τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν βαλκανικῶν λαῶν καί στὰ κινήματα, γιά τὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας των. Ἐπομένως, ὅπως ὁμολογοῦν πολλοὶ Βούλγαροι καί Σέρβοι ἱστορικοὶ, ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821 ἔχει παμβαλκανικὴ σημασία, ἡ δὲ ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας ὑπῆρξε πρόδρομος τῆς ἐλευθερίας καί τῶν ἄλλων βαλκανικῶν λαῶν καί ἐνέπνευσε σ' αὐτοὺς τὸν πόθο γιά ἐθνικὴ ἐλευθερία καί ἀνεξαρτησία. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση πρόβαλε τὸ ἰδανικὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας.

Β. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Διον. Ζακυθινόυ, Ἡ Ἐπανάσταση τῶν Παραδουναβίων Ἡγεμόνων καί ἡ ἐναρξὴς τοῦ Ἀγῶνος τῆς Ἀνεξαρτησίας. «Ἀκαδημία Ἀθηνῶν - Ἰδρυμα Ἐλένης Οὐράνη. Τὸ Εἰκοσιένα, Πανηγυρικοὶ Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν», Ἐπιμ. Π. Χάρη, Ἀθήνα 1977», σσ. 840 - 866 (Γιά τὸ Σχέδιον Γενικὸν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, βλ. σσ. 849 - 851 καί 864).

2. Κων/νου Τριανταφυλλοπούλου, Ὁ ἀγὼν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας καί ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικότητων, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὁ. π. σσ. 290 - 320.

3. Τ. Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ εἰς Βοστίτσιαν μυστικὴ συνέλευσις τῶν Πελοποννησίων ἡγετῶν (26 - 29 Ἰαν. 1821) «Μνημοσύνη, τ. Δ' ἐν Ἀθήναις 1973». Ἀνάτυπον σσ. 10 - 12.

4. N. Todorof, Ἡ Βαλκανικὴ διάσταση τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήνα 1982, σσ. 6.

Τοῦ ἰδίου, Τὰ βαλκανικὰ ἐθνικὰ κινήματα καί ἡ πολιτικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. «Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα. Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο, Κέντρου Μαρξιστικῶν Ἐρευνῶν, Ἐκδ. Σύγχρονη Ἐποχὴ, Ἀθήνα 1988», σσ. 43 - 152 (κυρίως σσ. 47 - 52).

Παπαδομανοῦ Ἰωάννη, Ἡ Ἑλληνικὴ Παλιγγενεσία τοῦ 1821 καί ἡ βαλκανικὴ τῆς διάσταση, Κομοτηνὴ.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΕΣ ΑΠΩΛΕΙΕΣ

Είναι διαπιστωμένο, πώς η γνώση του ιστορικού παρελθόντος ενός λαού αποτελεί την βασικότερη προϋπόθεση για την διατήρηση της εθνικής του ταυτότητας. Έτσι, με τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν ἐπιχειρεῖται ἡ ὑπενθύμηση τῆς τραγικῆς πορείας ἑνὸς ἐκλεκτοῦ τμήματος τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς. Πρόκειται γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς Βορείου Θράκης (Ανατολικῆς Ρωμυλίας) ποῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὶς πατρογονικὲς του ἐστίες σὲ ἀντίποινα γιὰ τὶς ἐπιτυχίες τῶν ἑλλήνων ἀναρτῶν κατὰ τὸν Μακεδονικὸ Ἀγῶνα (Μ. Α.) τοῦ 1904 - 1908, ὁ ὁποῖος ἐξιστορήθηκε στὶς « Ἀκτῖνες ». Ἐπρόκειτο γιὰ ἕναν ἀνορθόδοξο, μακροχρόνιο, σκληρὸ καὶ αἱματηρὸ ἀναρτοπόλεμο ὁ ὁποῖος ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς δὲν ἀποσκοποῦσε στὴν κατάκτηση ἐδαφῶν ἀλλὰ ἀπέβλεπε στὴν ἀνάσχεση τῆς ἐξαρχικῆς πλημμυρίδας, στὴν διατήρηση τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει στὴν ἐπανεδραίωση τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων στὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς Μείζονος Μακεδονίας. Αὐτὴ ἡ « ὑπόγεια » ἑλληνοβουλγαρικὴ σύγκρουση - ἐπὶ τὸ ρεαλιστικώτερον - ὁ ἄτυπος ἑλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος ἐπὶ « τουρκικοῦ » ἐδάφους εἶχε ὡς συνέπεια τὰ σκληρὰ ἀντίποινα ποῦ ἐφάρμοσε ἡ βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐναντίον τῶν ἑλλήνων τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας τὸ 1906. Ποῦ πλήρωσαν με τὶς περιουσίες τους, με καταστροφές, με αἷμα, ταπεινώσεις καὶ τελικὰ με τὸν ξεριζωμὸ τους. Γιατί, ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἔβλεπε στὰ πρόσωπα τῶν ἑλλήνων ἕναν σκληρὸ ἀντίπαλο στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδιασμοῦ της,

ποῦ ἦταν ἡ ἀναβίωση τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, με τὴν δημιουργία τῆς Μεγάλης Βουλγαρίας.

Εἶναι γεγονός ὅτι σὲ ὅλες τὶς ἐξεγέρσεις τῶν ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατία, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ κράτους, κατὰ τὴν μακροχρόνιο πορεία γιὰ τὴν ἐθνικὴ του ὁλοκλήρωση ἡ ἐκδίκηση καὶ τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων ἔπεφταν στοὺς ὤμους τῶν ραγιάδων ποῦ ἐπὶ αἰῶνες πλήρωναν τὶς ἐπιτυχίες καὶ τὶς ἀποτυχίες τῶν ἀδελφῶν τους. Γιὰ παράδειγμα, ἀναφέρονται τὰ Ὀρλωφικά (1770), οἱ ἐξοντώσεις ἀθῶων χωρικῶν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ διωγμοὶ καὶ οἱ σφαγὲς χριστιανῶν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἄλλα πολλὰ φρικτὰ περιστατικά. Ἐτσι καὶ οἱ Βούλγαροι ἐφάρμοσαν τὴν ἐμπειρία ποῦ εἶχαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸν ἑλληνισμό τῆς Βουλγαρίας.

Οἱ ρίζες τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴ Μαύρη Θάλασσα καὶ τὴ νότια Βουλγαρία (Ανατολ. Ρωμυλία ἢ Βόρεια Θράκη) εἶναι πολὺ βαθιές. Ἀνάγονται στὸν 7ο - 6ο π. Χ. αἰῶνα ὅταν Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποίκισαν τὸν Εὐξείνιο Πόντο καὶ ἴδρυσαν τὴν Ἀγχίαλο, τὴν Μεσήμβρια καὶ τὴν Βάρνα. Τὸ 341 π. Χ. ὁ Φίλιππος Β' θὰ ἰδρύσει τὴν Φιλιππούπολη. Ἀλλὰ τὸν 6ο μ. Χ. αἰῶνα θὰ ἐμφανισθεῖ στὴν Ἄνω Βαλκανικὴ Χερσόνησο ἕνας παράγοντας ποῦ ἐμελλε νὰ παίξει ἀποφασιστικὸ ρόλο μετέπειτα στὴ διαμόρφωση νέων ἐθνολογικῶν δυνάμεων στὴν περιοχὴ. Ἦσαν τὰ διάφορα σλαβικὰ φύλα. Καὶ τὸν 5ο αἰ. θὰ ἐμφανισθεῖ ἀπὸ

βορειοανατολὰς ἓνα τυραννικὸ φῦλο, οἱ πρωτοβούλγαροι. Αὐτοὶ ὑποτάσσουν τὰ οὐκρανικὰ φῦλα ἐνῶ οἱ βυζαντινοὶ δὲν μποροῦν νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσουν καὶ τὸ 681 μ. Χ. κλείνουν μαζὺ τοὺς Συνθήκη Εἰρήνης. Καὶ τότε οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μαύρης Θάλασσας παραμένουν στὴ Βυζαντινὴ κυριαρχία. Ἀλλὰ, οἱ πρωτοβούλγαροι ἰσχυρότερος πνευματικὰ λαὸς κατορθώνουν καὶ ἀφομοιώνουν τοὺς Σλάβους. Τὸ 864 μ. Χ. ὁ Βούλγαρος ἡγεμόνας ἀσπάζεται τὸν Χριστιανισμό καὶ ἡ Βουλγαρία ἐντάσσεται στὴ Βυζαντινὴ Κοινοπολιτεία. Ἡ ἐνταξὴ τῶν Βουλγάρων στὴν ὀρθόδοξη οἰκουμένη ἐνίσχυσε τὶς σχέσεις τοὺς μὲ τὸ Βυζάντιο, ἐνῶ σὲ ἐπίπεδο ἡγεσίας τοὺς, στόχος ἦταν ἡ κατάληψη τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Ἀργότερα, κατὰ τὴν ὀθωμανικὴ κατάκτηση, μὲ τὸ Ἐθναρχεῖον Πατριαρχεῖο κατορθώθηκε ἡ πολιτιστικὴ ἐπιβίωση τῆς ἑλληνορθόδοξου παραδόσεως ὡς κοινῆς παραδόσεως διαφοροτικῶν φυλετικὰ ἔθνοτήτων ὅπως Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων, Ρουμάνων καὶ μέρους τῶν Ἀλβανῶν. Εἶναι ἀξιοπρόσεκτο ὅτι ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, ὁ χώρος τῶν Βαλκανίων καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου γνωρίζει μεγάλη ἀνάπτυξη λόγω τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας μὲ πρωταγωνιστὲς τοὺς Ἕλληνας ποὺ ζοῦσαν ἐκεῖ καὶ ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ποὺ κατέφθαναν ἀπὸ τὴν Ἡπειρὸ καὶ τὴ Θράκη. Ἐνα πυκνὸ δίκτυο νέων Ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ παροικιῶν δημιουργεῖται ποὺ βοηθᾶει στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη. Συνακόλουθα, μαζὺ μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη συμβαδίζουν ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποὺ ἀπετέλεσαν προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀφύπνιση. Ἦδη οἱ Ἕλληνες τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας εἶχαν ἐπαναστατήσῃ κατὰ καιροὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὅπως π.χ. κατὰ τὸν ρωσοαυστριακὸ πόλεμο (1736 - 39) ὅταν οἱ προύχοντες τῆς Στενιμάχου καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Παναγίας τῆς Πετρινοσόνιτσας ὑψωσαν στὴ Ροδόπη τὴν σημαία τῆς ἐπανάστασεως. Ὑπενθυμίζεται ἀκόμη ὅτι στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία

μετεῖχαν οἱ Φιλιππουπολίτες Γρηγ. Μαρασλῆς καὶ Ἄντ. Κομιζόπουλος καὶ ἀπὸ τὴν Μεσσημῆρια οἱ ἀδελφοὶ Κουμπάρη. Κατὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας θὰ λάβουν τὰ ὄπλα στὶς 17/4/1821 μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Μητροπολίτη Παῖσιο, ἐνῶ διάφοροι ὄπλαρχηγοὶ θὰ κατέλθουν πρὸς τὸν νότον καὶ θὰ λάβουν μέρος στὸν Ἀγῶνα κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Μετὰ τὴν ἴδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους (1830) οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας θὰ ἐνταχθοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στοὺς ἀλύτρωτους ἀδελφοὺς ἐνῶ μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους (1878) θὰ βρεθοῦν στὴ θέση τῆς μειονότητας στὰ πλαίσια τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους - κράτους. Ἡ ἀποτυχία τῶν Βουλγάρων νὰ δημιουργήσουν τὴν Μεγάλῃ Βουλγαρίᾳ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τοὺς ὤθησε στὴν δι' ἄλλων μέσων -ἔστω καὶ μερικῶς- ἐπίτευξη τοῦ ἐθνικοῦ τους ὄνειρου. Καὶ ὡς πρώτη τους ἐπιτυχία σημειώνεται ἡ βίαια προσάρτηση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας στὴ Βουλγαρία (1885) ποὺ ἐγινε μὲ τὴν ἀνοχὴ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας. Τότε στὴν Ἑλλάδα ἐγιναν κινητοποιήσεις, συλλαλητήρια ἐναντίον τῆς προσαρτήσεως διότι οἱ Βούλγαροι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, παραβίαζαν καὶ τὰ ἀποφασισθέντα στὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, γιὰ νὰ πιέσει τὴν Τουρκικὴ νὰ ἀντισταθεῖ στὴν ἐνσωμάτωση, κήρυξε ἐπιστράτευση. Ἀλλὰ οἱ προσπάθειές της διὰ νὰ ἀποτραπῆ τὸ βίαια δημιουργηθὲν status quo στὴ Βαλκανικὴ ἀπέβησαν μάταιες. Ἐνα ἀκόμη «μάθημα» δόθηκε τότε στὸν ἑλληνισμό: "Ὅτι στοὺς διεθνεῖς διακανονισμοὺς δὲν ἰσχύουν συναισθηματισμοὶ καὶ φιλικῶς ἢ ἐχθρικῶς διακείμενα κράτη ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἐποχῆς ἢ καὶ τῆς στιγμῆς ἀκόμη! Τώρα πλέον καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Ἀνατολ. Ρωμυλίας μετατρέπεται σὲ μειονότητα. Καὶ ὁ ἀκμάζων ἑλληνισμὸς τῆς νότιας, κυρίως, Βουλγαρίας καὶ τῆς Μαύρης Θάλασσας, μὲ

τά πολλά λαμπρά εκπαιδευτήρια, τις ώραιες εκκλησίες, τους πατριωτικούς, έμπολιτιστικούς και άθλητικούς συλλόγους συναντά ως σκληρό ανταγωνιστή την άφύπνιση της βουλγαρικής έθνικής συνειδήσεως. Διότι το βουλγαρικό έθνος κατ' άρχάς στρέφεται κατά της πνευματικής κηδεμονίας του Πατριαρχείου και της έλληνικής παιδείας. Ήδη από το 1870 με την απόσχιση της βουλγαρικής Εκκλησίας από το Πατριαρχείο είχε άρχισει ένας πνευματικός άγώνας για την άφομοίωση και του λοιπού όρθοδόξου στοιχείου στο βουλγαρισμό. Το άνοιγμα νέων βουλγαρικών σχολείων γίνεται με έντονους ρυθμούς, ενώ ή κατάληψη των έλληνικών εκκλησιών και ή άντικατάσταση των Έλλήνων ιερέων και άρχιερέων από βούλγαρους άποτελούν τους βραχυπρόθεσμους στόχους της βουλγαρικής πολιτικής. Μεσοπρόθεσμα όμως επιβάλλεται ή εκτόπιση ή και ή μείωση της οικονομικής δραστηριότητας των Έλλήνων. Άλλά αυτή ή δραστηριότητα ήταν δύσκολο να μειωθεί διότι είχε, εκ φύσεως, κοσμοπολιτικά χαρακτηριστικά επειδή συμμετείχε στο κεντροευρωπαϊκό, παραευξείνιο και διεθνές εμπόριο. Στη Φιλιππούπολη, τη Στενήμαχο και την περιοχή της, την Άγχιάλο, τη Μεσήμβρια, τη Σαζόπολη, τη Βάρνα, τον Πύργο κ.λ.π. οι έλληνες διακρίνονταν για την οικονομική τους εύρωστία, την άκτινοβολούσα, και συνεχώς άνθιστάμενη στην άφομοιωτική και πολιτιστική χοάνη που δημιουργούσε το νεότευκτο βουλγαρικό κράτος. Όσον άφορά την εκπαίδευση είναι χαρακτηριστικό ότι από το 1850 μέχρι το 1880 ή έλληνική εκπαίδευση ήταν χώρος συνειδητής καλλιέργειας και έμπεδώσεως της έλληνικής έθνικής συνειδήσεως, ενώ από το 1880 και έπειτα, όταν άρχισε ή πνευματική τρομοκρατία από τους βουλγαρους και ή συχνή επίκληση του άρθρου 10 του Φερμανίου με το όποιο ιδρύθηκε ή βουλγαρική Έξαρχία -που διευκόλυνε την ολίσηση έλληνικών κοινοτήτων στην Έξαρχία- ή έλληνική εκπαίδευση και ή Έκκλη-

σία στη Βουλγαρία άποτελούσαν τον μηχανισμό επιβιώσεως της έλληνικής μειονότητας.

Στην προσπάθεια των βουλγάρων να επιβάλουν την κυριαρχία τους οι Έλληνες άρχισαν την παθητική άντίσταση. Για παράδειγμα, επέμεναν να άλληλογραφούν με τις Άρχές στα Έλληνικά. Άλλά άργότερα, άναγκάστηκαν, κι αυτοί να προσαρμοσθούν προς την νέα κατάσταση και περιόρισαν την χρήση της έλληνικής στις εκκλησίες και την εκπαίδευση μόνον.

Το προανάκρουσμα της άντίστροφης μετρήσεως για τον Έλληνισμό έγινε στις 23/4/1885 στη Φιλιππούπολη όταν οι Έλληνες θέλησαν να έορτάσουν τη γιορτή του Βασιλέως Γεωργίου Α'. Οι Βούλγαροι πραγματοποίησαν τότε άνθελληνικό συλλαλητήριο, έσχισαν Έλληνικές σημαίες και έκαψαν καταστήματα. Ήταν μία βουλγαρική επίδειξη ισχύος για φρονηματισμό της μειονότητας.

Έν τω μεταξύ ή αύξηση της βουλγαρικής επεμβάσεως και επιρροής στον μακεδονοθρακικό χώρο που σημειώθηκε με την ίδρυση της Έσωτερικής Μακεδονικής Έπαναστατικής Όργανώσεως (Ε.Μ.Ε.Ο.) το 1893 ενέτεινε τον έλληνοβουλγαρικό ανταγωνισμό με συνεχή καταπίεση του έλληνικού στοιχείου. Την ίδια περίοδο ή έπίσημη Άθήνα ήταν άπασχολημένη με τα έσωτερικά της, την πτώχευση, και την προετοιμασία των Όλυμπιακών Άγώνων του 1896. Θα άκολουθήσει ό άτυχής έλληνοτουρκικός πόλεμος του 1897, όποτε άπεθρασύνθησαν οι βούλγαροι και πυρπόλυσαν τον Μητροπολιτικό ναό της Άγχιάλου. Έκτοτε οι άνθελληνικές εκδηλώσεις πήραν την μορφή χιονοστιβάδας. Στο μακεδονοθρακικό πεδίο οι βούλγαροι άρχισαν να στέλνουν κομιτατζήδες και την μέχρι τουδε πνευματική βία κατά των Έλλήνων, έλληνοφώνων και σλαβοφώνων (γραικομάνων) συμπλήρωνε ή ένοπλη βία και άπειλή. Τώρα πλέον οι Βούλγαροι άδιαφορούσαν για τυχόν ένοπλη άντίδραση του έπίσημου έλληνικού

κράτους διότι -μέ την Συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως για την διακοπή του πολέμου του 1897- η Ελλάδα ήταν υποχρεωμένη να μὴν προβαίνει σὲ πολεμικὲς ἐνέργειες στὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἡπειρο! Τὸ ἑλληνικὸ κράτος τηροῦσε πλέον «ἀψογοστάση» καὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἡ σκέψη καὶ ἡ φροντίδα ἦταν στραμμένη πρὸς τὴν ἐπαναστατημένη Κρήτη. Μόνο ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία μὲ προεξάρχουσες μερικές προσωπικότητες πού «ἔβλεπαν μακρὰ» καὶ νέους ἀξιωματικούς -θιγμένους ἀπὸ τὸν ἐξευτελισμὸ μας τὸ 1987- ἄρχισαν νὰ ὀργανώνουν μιὰ ἐνοπλὴ ἀναμέτρηση μὲ τοὺς βουλγάρους στὸν μακεδονοθρακικὸ χῶρο, πού τὴν θεωροῦσαν ἀπαραίτητη καὶ τὴν ἔβλεπαν νὰ ἐρχεται.

Μία σειρά βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν στὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα ἔδειχνε ὅτι γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ τῆς Βουλγαρίας, ἡ ἀντίστροφη μέτρηση ἄρχιζε. Ἡ διάλυση τῶν ἀνθουσῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων γίνεται συστηματικὴ, ἡ κατάληψη μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν συνεχίζεται ἀπὸ τὰ μέλη τῆς «Λέσχης τοῦ Φιλογενοῦς Βουλγάρου», πίσω ἀπὸ τὴν ὁποία κρύπτεται ἡ κρατικὴ ἐξουσία πού οὐσιαστικὰ προκαλεῖ τὰ ἐπεισόδια. Ὁ βουλγαρικὸς ἔθνικισμὸς καὶ ἡ ἀντίληψη τοῦ μονοεθνικοῦ κράτους, πού θέλησε νὰ ἐπιβάλλει, ἀντιμετώπιζε τὸν ἑλληνικὸ παράγοντα ὡς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀντίπαλο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ «ξύπνημα» τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς ἐλευθέρως πατριδας καὶ τὸ αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη ἔφερε ἐκνευρισμὸ τόσο στοὺς κομματιτζήδες πού δροῦσαν ἐκεῖ, ὅσον καὶ στὶς ἔθνικὲς βουλγαρικὲς ὀργανώσεις καὶ φρικὰ καὶ στὴν Κυβέρνηση. Ὅταν μάλιστα ἀπέτυχε ἡ βουλγαρικὴ ἐπανάσταση τοῦ Πλιντέν (1903) καὶ ἐφανίσθησαν τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ ἐνοπλά τμήματα στὴ νότια Μακεδονία οἱ Βούλγαροι ἄρχισαν νὰ διαπιστώνουν ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἄλλος ἀπειλητικὸς, διεκδικητὴς πλέον, τοῦ μακεδονικοῦ θρακικοῦ χῶρου. Ὅσον, τὰ νέα, ἀπὸ τὴν ἐνοπλο ἑλ-

ληνοβουλγαρικὴ ἀναμέτρηση ἔφθαναν στὴ Βουλγαρία τόσο ἡ πίεση στὸ ἑλληνικὸ στοιχεῖο -πού ἦταν σχεδὸν σὲ ὁμηρία- γίνονταν μεγαλύτερη.

Τὸν Μάιο τοῦ 1905 μετὰ τὴν ἰσχυρὴ παρουσία ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων στὴ Μακεδονία, γίνονται μεγάλα ἀνθελληνικὰ συλλαλητήρια στὴ Βουλγαρία καὶ τὸν ἐπόμενο μῆνα ἀπαγορεύεται ἡ εἰσαγωγὴ ἑλληνικῶν ἐφημερίδων. Οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων ἦσαν προπομπὴ γιὰ ἀντίποινα στὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ τῆς Βουλγαρίας.

Τὸ 1906 πού οἱ Βούλγαροι ἔβλεπαν συνεχῶς ἰσχυροποιημένο τὸν ἀνταγωνιστὴ τους στὴ Θράκη καὶ τὴν Μακεδονία, ἀπέβη μοιραῖο, γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἑλληνισμοῦ στὴ νότιο Βουλγαρία καὶ τὸν Εὐξείνιο Πόντο. Ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὰ ἐπεισόδια πού θὰ ὀδηγοῦσαν στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ ἑλληνισμοῦ δόθηκε κατὰ τὴν ἀφίξη τοῦ νέου Μητροπολίτου Βάρνας, τὴν 16ῆ Ἰουλίου, στὸ λιμάνι τῆς Βάρνας. Τὸ κατάλληλο κλίμα εἶχε προετοιμάσει ὁ βουλγαρικὸς τύπος ὅταν ἔγραφε ὅτι «ἡ παρουσία ἑλλήνων ἱεραρχῶν στὴ Βουλγαρία εἶναι πολιτικὰ καὶ ἔθνικα ἀσύμφορη καθ' ὅσον ἐκφραρίζει τὸ ἔθνικὸ γόητρο καὶ μειώνει τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Κράτους». Οἱ Ἀρχές τοῦ ἀπαγόρευαν τὴν ἀποδίβαση μὲ τὴν δικαιολογία ὅτι δὲν ἦταν βούλγαρος πολίτης, κάτι μὴ προβλεπόμενο ἀπὸ τοὺς κανόνες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὴν βουλγαρικὴ νομοθεσία. Ἐνα «κατευθυνόμενο» πλῆθος στὴν προκυμαία ἀποδοκίμαζε τὸν Ἐπίσκοπο! Ἄλλ' ὁ ἐπίσκοπος ἐπανερχεται στὶς 7 Ἰουλίου ἐφοδιασμένος μὲ ἔγγραφο τοῦ βούλγαρου πρεσβευτῆ στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὴ νομιμότητα τῆς ἐκλογῆς του. Τὸ πλῆθος καὶ πάλι τὸν ἀποδοκίμαζε καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψει πλέον ὀριστικὰ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ μαινόμενο πλῆθος θὰ καταλάβει τὸν Μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Βάρνας -πού διεκδικοῦσε ἡ Ἐξαρχία- καὶ θὰ ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τοῦ νοσοκομείου καὶ τῶν ἄλλων Ἰδρυμάτων τῆς ἑλληνικῆς Κοινότητος. Τὸ ἐπίμονο αἷτημα

των όπαδών τής «Λέσχης του Φιλογενούς Βούλγαρου» που φανάτιζε τὰ πλήθη ήταν «ή απόσυρση των έλληνικών άνταρτικών σωμάτων από την Μακεδονία και τή Θράκη»!

Τὰ επεισόδια τής Βάρνας, τὰ άκολούθησαν συλλαλητήρια στη Σόφια -όπου ζητήθηκε ή διακοπή τώ διπλωματικών σχέσεων με την Έλλάδα- στη Φιλιππούπολη, και τον Πύργο. Και στίς δύο πόλεις κατελήφθησαν έλληνικές έκκλησίες, λεηλατήθηκαν έλληνικά σχολεία, σπίτια και καταστήματα. Οί διαδηλωτές ζητούσαν την έθνικοποίηση των έλληνικών επιχειρήσεων και τή δήμευση των έλληνικών περιουσιών. Νά σημειωθεί άκόμη ότι και οι βουλγαρικές άλυκές άνήκαν σε έλληνες.

Τόν Αύγουστο του 1906 τὰ μέχρι χθές επεισόδια, οι βανδαλισμοί κ.λ.π. θα πάρουν πλέον τή μορφή προογρόμ με έξαρση στην έλληνικότατη Άγχιάλο όπου την 12η του μηνός τó πλήθος προσπάθησε νά πυρπολήσει την Έλληνική εκκλησία και τó σχολείο. Οί έλληνες με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Βασίλειο άμύνθησαν ήρωικά μέχρι τó μεσημέρι τής επομένης ήμέρας και είχαν δέκα νεκρούς και πολλούς τραυματίες, ενώ ή φωτιά που είχαν ανάψει οι Βούλγαροι στα έλληνικά σπίτια άποτέφρωνε κυριολεκτικώς την Άγχιάλο. Τότε άρχισε και ή έξοδος των Άγχιαλιτών στη μητέρα - πατρίδα που τους έγκατέστησε μεταξυ Βόλου και Άλμυρού όπου δημιουργήθηκε μετά πολλές περιπέτειες ή σήμερα άνθοΰσα Νέα Άγχιάλος. Για τους Φιλιππουπολίτες δη-

μιουργήθηκε έξω από τή Λάρισα ό όμόνυμος συνοικισμός. Τά άνθελληνικά συλλαλητήρια συνεχίσθησαν μέχρι τὰ μέσα Σεπτεμβρίου, όποτε σταμάτησαν από την διεθνή κατακραυγή και τις επιθέσεις τις άντιπολιτεύσεως στη Βουλγαρική Βουλή. Άλλωστε δέν υπήρχε πλέον άντίπαλος! Οί περισσότεροι έλληνες είχαν φύγει! Έν τούτοις ό Μητροπολίτης Άγχιάλου βρίσκεται στη φυλακή -ως ύποκινητής (;) των επεισοδίων- ενώ διαλύονται οι έλληνικές κοινότητες, διακόπτουν τή λειτουργία τους τὰ έλληνικά σχολεία και έθνικοποιούνται οι Έλληνικές επιχειρήσεις.

Μετά την «έξοδο» δεκάδων χιλιάδων άνατολικορωμιωτών οι έναπομείναντες έχασαν τή δυνατότητα άυτόνομου πολιτιστικής, εκπαιδευτικής και θρησκευτικής άναπτύξεως. Οί Έλληνες τής Βουλγαρίας άρχισαν νά γίνονται «βούλγαροι» ελληνικής καταγωγής. Έπειτα από μερικά χρόνια, άλλα γεγονότα, θα διώξουν και άλλους έλληνες από τή Βουλγαρία. Είς πείσμα όμως τής άφομοίωσης πληθυσμών που ζοΰν ως μικρά μειονότητα σε έχθρικό χώρο, μετά τó 1989 άπεκαλύφθησαν -πλήν των Σαρακατσάνων- και άρκετες χιλιάδες «βουλγάρων» έλληνογενών που έπασυνδέονται τώρα μέσω των συλλόγων τους με την Έλλάδα. Οί πρόγονοι συγγενείς τους πλήρωσαν άκριβά τήν ύστατη προσπάθεια του έλληνισμού νά περισώσει τον σημερινό βορειοελλαδικό χώρο από τον πανσλαδισμό.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΘΝΕΓΕΡΤΕΣ

Έχουμε πῆ πολλές φορές γιὰ τὴν 25η Μαρτίου τοῦ 1821 ποὺ σημάδεψε τὴν πορεία τοῦ Ἔθνους μας καὶ ἔδωσε στὸ σκλαβωμένο Γένος τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὸν μακραίωνα τουρκικὸ ζυγὸ. Ἐχουμε μιλήσει γιὰ τοὺς ἀγωνιστὲς αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, ποὺ χωρὶς νὰ ἔχουν σπουδάσει τὴν τέχνη τοῦ πολέμου, πέτυχαν αὐτὸ τὸ θαῦμα. Καὶ μὲ τὴν ἐξυπνάδα, μὲ τὴν παλληκαριά τους καὶ τὴν θυσία τῆς ζωῆς τους, μᾶς χάρισαν τὸ ἀνυπέρβλητο αὐτὸ ἀγαθὸ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι. Αὐτοὶ ποὺ προετοίμασαν στὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐπανάσταση. Αὐτοὶ ποὺ τοὺς βοήθησαν νὰ διατηρήσουν τὰ ἰδανικά τους. Τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὴν πατρίδα. Τὴν γλώσσα τους τὴν ἐλληνική. Τὴν πίστι τους στὸν Χριστὸ. Νὰ ζαναζωντανέψει μέσα τους ἡ δόξα αἰῶνων ποὺ τὴν εἶχαν σχεδὸν λησμονήσει μέσα στὴ σκληρὴ δυστυχία τῆς τουρκικῆς σκλαβιάς. Ἦταν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους ποὺ ἔφεραν ξανά τὸν λαὸ σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐλληνικὴ παιδεία. Αὐτὴν ποὺ φώτισε τρεῖς φορές τὸν κόσμο ὀλόκληρο. Τὴν πρώτη στὴν ἀρχαιότητα, ἐξελληνίζοντας τοὺς βαρβάρους. Τὴν δεύτερη, ἐξελληνίζοντας τὴν Ρώμη, ποὺ εἶχε κατακτήσει τὴν Ἑλλάδα στρατιωτικῶς. Καὶ τὴν τρίτη, στὴν πῶσι τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν οἱ Βυζαντινοὶ Ἕλληνες κατέφυγαν στὴν Δύση καὶ ἔφεραν τὴν ἀναγέννησι τῆς Εὐρώπης μὲ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὸν ἐλληνικὸ πολιτισμὸ.

Ἄφορμῃ γι' αὐτὲς τὶς σκέψεις μοῦ ἔδωσε ἓνα βιβλίο ποὺ εἶχε γράψει ὁ πολυγραφώτατος μακαριστὸς Ἀρχιμανδρίτης Ἰωάννης Ἀλεξίου. Ἐχει τὸν ταπεινὸ τίτλο «Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς». Καὶ ἀναφέρεται σ' αὐτὲς τὶς μεγάλες μορφές. Οἱ περισσότεροι ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ χωριά τους, φτωχὰ παιδιά, καὶ θάμπωσαν τὸν κόσμο μὲ τὴν σοφία τους, ἀποκτώντας τίτλους μεγάλων πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς Εὐρώπης.

Μέσα ἀπὸ τὸ βιβλίο αὐτό, παρελαύνουν πλῆθος ὀνομάτων. Καθένας καὶ μιὰ ξεχωρί-

στὴ μορφή τῶν γραμμάτων. Καθένας καὶ μιὰ μεγάλη ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ φημισση. Ὁ Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς, «σοφώτατος ἐν διδασκάλοις, ἄριστος παιδαγωγός, ἀκούραστος καθοδηγητὴς καὶ στοργικὸς προστάτης τοῦ λαοῦ». Ὁ Ἡλίας Μηνιάτης μὲ τὴν μεγάλη μὀρφωσι καὶ τὴν καταπληκτικὴ κηρυκτικὴ του δράσι ποὺ ἄφησε ἐποχὴ. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις φαινόμενο γλωσσομάθειας. Ἦταν κάτοχος τῆς τουρκικῆς, γερμανικῆς, ἰταλικῆς, ἀραβικῆς, ρωσικῆς, γαλλικῆς, ἐβραϊκῆς καὶ ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Σπούδασε θεολογία, φιλοσοφία, φυσικὴ, μαθηματικὰ καὶ ἀστρονομία. Δίδαξε σὲ πλῆθος σχολείων στὴν Ἑλλάδα, μορφώνοντας τὰ Ἑλληνοπούλα. Τύπωσε στὴν Λειψία πολλὰ βιβλία, γιὰτὶ πίστευε στὴν ἀξία τοῦ βιβλίου, καὶ ἔφθασε ὡς τὴν Πετρούπολι. Πέθανε σὲ βαθειὰ γεράματα «μὲ τὰ βιβλία στὰ χέρια καὶ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα στὴν καρδιά».

Ἄλλὰ ὁ κατάλογος συνεχίζεται. Ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης ποὺ σπούδασε στὴν Ἱταλία φιλοσοφία, μαθηματικὰ καὶ φυσικὴ. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος, «ἀκαταπόντος ἔθναπόστολος ἐπὶ πενήντα σχεδὸν χρόνια». Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ποὺ εἶχε τὸ καταπληκτικὸ χάρισμα νὰ θυμᾶται ἀπ' ἔξω ὅλα ὅσα ἐδιάβαζε, ἔστω καὶ μιὰ μόνο φορά. Ἐρμημίτης στὴν Σκυροπούλα, ἓνα ἀκατοίκητο ξερονήσι, ἔγραψε σπουδαῖο ἔργο μὲ παραπομπὲς καὶ ἀποσπάσματα ἀπὸ πατερικὰ κείμενα καὶ κείμενα τῆς θύραθεν παιδείας ἀπὸ μνήμης, ἔχοντας στὴν διάθεσί του μόνο καρτὶ καὶ καλάμαρι. Ὁ Νεόφυτος Δούκας, «σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους». Στὴν Βιέννη, ὅπου ἔμεινε δώδεκα χρόνια, ἐδίδασκε τὴν ἡμέρα καὶ ἔγραφε τὴν νύκτα. Ἐξέδωσε ὀγδόνητα τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ φιλολογικὰ του ἔργα, κατέλιπε 1599 ἐπιστολὲς (ἦταν δεινὸς ἐπιστολογράφος), ὅπου βρίσκονται ὅλες οἱ ἰδέες του: Ὀρθοσκευτικὲς, φιλοσοφικὲς, κοινωνικὲς, ἐκπαιδευτικὲς, φιλολογικὲς. Ἦταν διάσημος μεταξὺ τῶν ξένων φιλολόγων ποὺ παρέπεμπαν συχνὰ στὰ ἔργα

του με την φράσι «Ducas dixit». Ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, πού ἔγινε μέλος τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου καὶ τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου. Ὅταν πληροφορήθηκε τὶς μεγάλες αὐτὲς τιμητικὲς διακρίσεις, ἔγραψε στὸν φίλο του, Γάλλο ἱστορικό καὶ πολιτικὸ Thiers: «Αὐτὸ μᾶλλον με ἐλύπησε. Θὰ μοῦ ἔδινε χαρὰ, ἂν ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἀλλοιώτικη. Τί νὰ τὶς κάνω τὶς ἐνδοξες τιμὲς ἂν ἡ Ἑλλάδα, ὃ μὴ γένοιτο, πάθη τίποτα».

Ἄλλὰ καὶ πλῆθος πατριαρχῶν καὶ λοιπῶν ἀρχιερέων, παρελαύνουν ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Ἀναφέρω ἐνδεικτικὰ τὰ ὀνόματα μεγάλων οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, ὅπως ὁ Κύριλλος Λούκαρις, ὁ Κύριλλος ὁ ΣΤ', ὁ Γρηγόριος ὁ Ε'. Ὁ ἔθνομάρτυρας Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαρίσης Διονύσιος. Ὁ Μητροπολίτης Δέρκων Γρηγόριος. Ὁ Ἐπίσκοπος Σαλώνων Ἡσαΐας. Ὁ Ἐπίσκοπος Ρωγῶν Ἰωσήφ. Ἀλλὰ καὶ ὁ

παπα-Εὐθύμιος Βλαχάβας. Ὅλοι αὐτοὶ ἐμόχθησαν γιὰ νὰ κρατήσουν ψηλὰ τὸ ἑλληνικὸ φρόνημα στοὺς σκλαβωμένους ραγιαδες καὶ εἶχαν μαρτυρικὸ τέλος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν προετοίμασαν τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάστασι. Καὶ πρέπει νὰ τοὺς θυμόμαστε. Ὅχι μόνο γιὰ νὰ τιμοῦμε τὴν μνήμη τους. Ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ τοὺς ἔχουμε ὡς παράδειγμα στὴν ζωὴ μας.

Σήμερα, χαμένοι μέσα στοὺς δαιδάλους τοῦ κακοῦ πού μᾶς κυκλῶνει ἀπὸ παντοῦ, ἔρμια μιᾶς ζωῆς κενῆς, κατὰ κοινὴ ὁμολογία, μιᾶς ζωῆς πού ἄγεται καὶ φέρεται ἀπὸ τὸ σέξ, τὰ ναρκωτικά, τὸ καλὸ φαῖ, τὴν ἐπίδειξι τοῦ πλοῦτου, τὴν ἄλογη σπατάλη, ἔχουμε ἰδιαίτερη ἀνάγκη ἀπὸ πρότυπα. Αὐτοί, οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ἄς γίνουν ὁδηγοὶ μας καὶ πάλι. Καὶ ἄς μᾶς διδάξουν πῶς νὰ ζοῦμε καὶ πῶς νὰ πεθαίνομε.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΨΥΧΗ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΗΣ

*Ψυχὴ ρωμαλέα
πορεύεται ταπεινὰ
τὴν ἔξοδό της,
διασχίζοντας
τὸν ἄνυδρο τόπο διερχομένη
τὴν ἐρυθρὰ θάλασσά της,
δακρυποτίζοντας
στὸ Χωρὴβ τὴν ἀνύψωσή της.
Ματώνει
τοὺς κόκκινους βράχους,
στοχεύοντας
τὴν ψηλὴ κορυφή,
ὀδηγούμενη
ἀπ' τὴ φλεγόμενη
καὶ μὴ καιόμενη Βάτο,
προσκυνητῆς
μὲ τὴν πραγματικὴ της διάστασι
στὸν τόπο τῆς φανέρωσής Του.*

Β. ΚΟΥΤΣΙΜΠΕΛΑΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Παρά τὰ θρυλούμενα γιὰ εὐρωστη ἑλληνική οἰκονομία, ἐπίσημες στατιστικὲς ἀπὸ τὰ ἀρμόδια ὄργανα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως μαρτυροῦν ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἔχει τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀνεργίας μεταξὺ τῶν χωρῶν αὐτῆς. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβομε τὶς δυσμενεῖς συνέπειες καὶ ἐπιπτώσεις αὐτῆς τῆς θλιβερῆς πραγματικότητος, ἡ ὁποία πλήττει κυρίως τὶς νεώτερες ἡλικίες.

Μία ἀπὸ τὶς ἀποδιδόμενες αἰτίες γιὰ τὴν γένεση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐπαρκῶν παραγωγικῶν ἐπενδύσεων γιὰ τὴν ἀπορρόφηση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ πλεονάζοντος ἐργατικῶν δυναμικοῦ. Καὶ ἀπὸ ὅ,τι λέγεται ὑπάρχει καὶ ἀπροθυμία στὴν προσέλκυση ξένων κεφαλαίων γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν, δεδομένου ὅτι δὲν θεωρεῖται κερδοφόρος μία τέτοια ἐπένδυση ἀπὸ τοὺς ξένους στὸν τόπο μας.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖο προκαλεῖ ὄχι τόσο ἐνῆχοστον ἐντύπωση εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι σὲ ἄλλες στῆλες τῶν οἰκονομικῶν ἐφημερίδων ἀναγράφεται ὅτι, τὰ ἑλληνικὰ κεφάλαια γιὰ ἐπενδύσεις στὶς χώρες τοῦ πρώην ἀνατολικοῦ συνασπισμοῦ εἶναι τὰ μεγαλύτερα ἔναντι τῶν ἄλλων ἐπενδυτῶν ξένων χωρῶν.

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ Ἕλληνες κεφαλαιοῦχοι, οἱ ὁποῖοι ἐπενδύουν τὰ χρήματα των στὶς χώρες αὐτὲς δὲν τὸ κάνουν προφανῶς γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὶς πτωχὲς καὶ ὑπὸ ἀνάπτυξη οἰκονομίες τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ προσδοκοῦν μεγαλύτερα οἰκονομικὰ ὀφέλη, ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ἐπενδύσουν στὴν πατρίδα των, ἡ ὁποία τὰ ἔχει καὶ αὐτὴ ἀνάγκη.

Κάποτε στὸ ἀπώτερο παρελθόν, οἱ πλούσιοι Ἕλληνες τοῦ ἔξωτερικοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰσροή κεφαλαίων στὸν τόπο γιὰ παραγωγικοὺς σκοποὺς ἐπεδίδοντο καὶ στὴν χρηματοδότηση κοινωφελῶν ἔργων καὶ ἰδιαίτερα σχολείων, τὰ ὁποῖα κοσμοῦν τὴν Πρωτεύουσα καὶ τὶς ἐπαρχιακὲς πόλεις. Πλειάδα ἐθνικῶν εὐεργετῶν ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἡ Ἑλλάδα στὸ παρελθόν. Φαίνεται ὅτι στὶς ἡμέρες μας τὰ καθαρῶς οἰκονομικὰ κριτήρια ὑπερισχύουν, σύμφωνα

καὶ μὲ τὸ γενικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, ἔναντι τῶν παραδόσεων γιὰ τὴν προσφορὰ στὸ κοινωνικὸ σύνολον.

Ἡ ΤΕΧΝΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ;

Ἐπλήθυναν τὰ περιστατικὰ ἀσεβῶν ἐκδηλώσεων τὸν τελευταῖο καιρὸ στὰ καλλιτεχνικὰ δρώμενα στὴν Ἀθήνα ἐν ὀνόματι τῆς τέχνης. Μετὰ τὸν «ζωγραφικόν;» πίνακα τοῦ Βέλγου Τιερὶ ντὲ Κορντιέ, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκτεθεῖ στὶς αἰθουσες τῆς πολιτιστικῆς Ὀλυμπιάδας 2004 πρὸ καιροῦ, γεγονός τὸ ὁποῖο ἐσχολίασαν ἐπικριτικὰ καὶ οἱ «Ἀκτίνες», τεύχος Ἰανουαρίου 2004 (σελ. 27 - 28), ἀκολούθησε καὶ ἡ θεατρικὴ παράσταση στὴν σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, τοῦ διασκευασμένου πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἔργου τοῦ Νίκου Καζαντζάκη «ὁ τελευταῖος πειρασμός». Καὶ ὅλα αὐτὰ ἀπὸ κρατικοὺς φορεῖς, συντηρουμένους ἀπὸ τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό, τὰ ἔσοδα τοῦ ὁποῖου προέρχονται ἀπὸ τὴν φορολογία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία δὲν ἐγκρίνει ἐρήμην τέτοιες πρωτοβουλίες.

Στὶς ὑγείες ἀντιδράσεις, οἱ ὁποῖες προεκήθησαν ἀπὸ τὶς ἀπαράδεκτες ἀντὲς ἐνέργειες, ἀντιτάσσεται τὸ ἐκάστοτε ἐπαναλαμβανόμενον σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις ἐπιχειρήματα τῆς ἐλευθερίας ἐκφράσεως τοῦ καλλιτέχνη καὶ τὸ ὁποῖο διατυπώνεται καὶ ὑπὸ ἄλλην μορφή «ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη».

Θέμα μεγάλου ἐνδιαφέροντος, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουν διατυπωθεῖ ποικίλες ἀπόψεις.

Στὸ σύντομο ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ σχόλιο, δὲν πρόκειται νὰ ἀσχοληθοῦμε στὴν ἔκταση καὶ στὴν βαρῦτητα ποὺ ἀρμόζει στὸ ζήτημα τῆς Ἐλευθερίας στὴν Τέχνη. Θὰ ἀρκεσθοῦμε στὴν γνώμη τοῦ Ἀλεξάνδρου Τοιριντάνη, ὅπως αὐτὴ ἔχει διατυπωθεῖ στὸ σχετικὸ ἄρθρο του «Χριστιανισμὸς καὶ Τέχνη», δημοσιευμένο στὶς «Ἀκτίνες» τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1948 (σελ. 548). «Ἀπὸ τὸ καλλιτέχνημα μπορεῖ νὰ ἀξιῶσει κανεὶς πάντοτε νὰ μὴν ἀποτελεῖ ἔργο καταστροφῆς τῶν ἄλλων πολιτιστικῶν ἀξιών. Καὶ ἂν ἀκόμη δεχθοῦμε πῶς ἡ τέ-

χνη δὲν ἔχει κανένα ἄλλο σκοπόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὠραῖο, εἶναι φανερό, ὅτι ἀκριβῶς γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο, ἡ τέχνη δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μπεῖ στὴν ὑπηρεσία τῆς καταστροφῆς τῶν ἄλλων ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μάλιστα τῆς ἀξίας τοῦ ἠθικῶς ἀνωτέρου, τοῦ ἀγίου. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐδεχόμεσθε πῶς ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ χαρακτηρίσουμε σὰν καλλιτέχνημα μία δημιουργία μὲ περιεχόμενο ἀντίθετο πρὸς τὶς ἄλλες ἀξίες τῆς ἠθικῆς, τοῦ ἀγίου, τοῦ ἱεροῦ καὶ πάλι ὁ Χριστιανικὸς πολιτισμὸς θὰ ἀποδοκιμάσει ἕνα τέτοιο καλλιτέχνημα. Γιατὶ κάθε δημιουργία ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἑναρμονισθεῖ πρὸς τὸν πολιτισμὸ στὴν ὁλότητά του ἀποτελεῖ κάτι τὸ ἀντιπολιτιστικόν. Δὲν εἶναι ἄρα ἀξία, εἶναι ἀπαξία.

Σὲ αὐτὴν τὴν κατηγορία τῶν ἔργων ἀνήκουν καὶ ὁ «πίνακας» τοῦ Τιερί ντὲ Κορντιὲ καὶ ὁ «Τελευταῖος Πειρασμὸς» τοῦ Νίκου Καζαντζάκη.

ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σὲ ἕνα βιβλίον ποῦ ἐγράφη πρὸ σαράντα ἐτῶν ἀπὸ τὴν γραφίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη, τὸ ὅποιο κυκλοφόρησε ἀργότερα ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Συζήτησις» μὲ τίτλο: «Γιὰ νὰ ἐπιζήση ἡ Δημοκρατία» γίνεται λόγος γιὰ τὴν μικρὴ καὶ μεγάλη πολιτικὴ.

Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφέας του στὴν μεγάλη πολιτικὴ σημειώνει: «Χαρακτηριστικὸ τῆς μεγάλης αὐτῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ ὑψηλὴ ἠθικὴ στάθμη, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται μὲ τὸ νὰ θυσιάζεται ἡ σκοπιμότης τῆς στιγμῆς χάριν ἠθικοῦ κανόνος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκειται ὑπεράνω τῆς στιγμῆς. Ποία ὅμως εἶναι αὐτὴ ἡ ἠθικὴ; Τοῦτο δεδαίως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κοσμοθεωρίαν περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος. Ἄλλὰ θὰ εἶναι πάντως μία ἠθικὴ ἐξαγγελλομένη καὶ τηρουμένη μὲ πᾶσαν συνέπειαν. Ἄς τὸ ἐπαναλάβωμεν ἄλλην μίαν φοράν: Ἡ τήρησις τῆς ἠθικῆς αὐτῆς πολλάκις θὰ ἀπαιτῆ θυσίαν πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ἄλλὰ ἡ μεγάλη πολιτικὴ δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς τὴν πίστιν ὅτι ἡ προβολὴ καὶ συνεπὴς τήρησις μεγάλης γραμμῆς εἶναι κέρδος τόσον μέγα, ὥστε ἀξίζει πᾶσαν θυσίαν τῆς ἐπὶ μέρους σκοπιμότητος» (σελ. 100 - 101). Διαβάζοντας τὶς γραμμὲς αὐτὲς μέσα

στὴν διάρκεια τῆς προεκλογικῆς περιόδου τὴν ὁποία διήλθαμε, ἔρχεται στὸ νοῦ τὸ ἐρώτημα: Κατὰ πόσον ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους κινεῖται στὰ πλαίσια τῆς μεγάλης αὐτῆς πολιτικῆς.

Δυστυχῶς ἡ πραγματικότητα διαφεύδει μιὰ τέτοια προσδοκία. Ὁλος ὁ προεκλογικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐξαντλεῖται στὰ πλαίσια τῆς οικονομικῆς παροχολογίας, καὶ κατὰ κανόνα ἡ ἱκανοποίησις τῶν οικονομικῶν αἰτημάτων τῶν πολιτῶν ἀποτελεῖ καὶ τὸν γνώμονα γιὰ τὸ ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν λαῶν εἶναι ἡ οικονομικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ εὐημερία των, ἡ ἀντίληψη δηλαδὴ τῆς οικονομικοκρατίας εἶναι μιὰ εἰκόνα τῆς πραγματικότητος, ποῦ ἐπικρατεῖ στοὺς καιροὺς μας. «Σήμερα ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν κυριευνθεῖ ἀπὸ τὸ πάθος τῆς οικονομίας. Εἶναι μιὰ μεγάλη δεισιδαιμονία αὐτὴ ποῦ κυριεῦει τοὺς λαοὺς κατὰ καιροὺς νὰ πιστεύουν -τώρα πιστεύουν αὐτό, ἄλλοτε πίστευαν ἄλλο- ὅτι ὅλα τὰ πράγματα ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἕνα παράγοντα. Ἐτσι σήμερα ὅλοι κατέχονται καὶ κατεχόμεθα ἀπὸ τὴν δεισιδαιμονία, ὅτι ὅλα τὰ θέματα εἶναι οικονομικά. Εἶναι πολὺ βαρεῖα ἡ πλάνη αὐτὴ καὶ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ἡ Εὐρώπη νὰ πληρώσει ἀκριβὰ τὴν πλάνη αὐτὴ. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι μὲ ἕνα κέντρισμα ποῦ θὰ δώσουμε ἐμεῖς μὲ τὴν παρουσίαν μας μέσα στὴν Εὐρώπη μπορούμε νὰ συντελέσουμε σὲ μιὰ καινούργια ἀναγέννησις. Αὐτὸς εἶναι μὲ ἄλλα λόγια ὁ σκοπὸς τῆς παρουσίας μας μέσα στὴν Εὐρώπη. Δὲν εἶναι, πῶς θὰ κερδίσουμε ὑλικά ἀγαθὰ, δὲν εἶναι αὐτὰ ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς. Θὰ κάνουμε ὅ,τι μπορούμε σὲ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο, φυσικά, ἀλλὰ πρέπει νὰ μεταθέσουμε τὸν σκοπὸ, ἀπὸ τὰ ὑλικά στὰ πνευματικά ἀγαθὰ, ἐὰν θέλουμε πραγματικὰ νὰ ἀφήσουμε καὶ κάτι γιὰ τὰ παιδιά μας καὶ τὸ κάτι αὐτὸ ποῦ μένει εἶναι τὸ πνεῦμα. Τὰ ἄλλα δὲν μένουν, οὔτε τὰ θυμὰτά κανεῖς. Μόνον τὸ πνεῦμα μένει καὶ αὐτὸ παραδίδεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ» (Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος: «Ἡ πολιτικὴ τῶν Ἑλλήνων» Ἀθήνα 1981, σελ. 116).

Αὐτὸ εἶναι ὄντως μεγάλη πολιτικὴ, ἡ ὁποία ὅμως διαφεύγει ἀπὸ τοὺς στόχους τῶν πολιτικῶν παρατάξεων ποῦ διεκδικοῦν τὴν ἐξουσία.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στό τεύχος τῶν «Ἀκτίνων» τοῦ Φεβρουαρίου 2004, ἀναφέρθηκαν ἐπιγραμματικά ὀρισμένα ἀπὸ τὰ βασικότερα προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τὰ Πανεπιστήμια μας καὶ τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουν τὴν ἀναβάθμισή των στὰ Εὐρωπαϊκὰ πρότυπα.

Θὰ ἐπιχειρήσουμε στὸ τεύχος αὐτό, νὰ ἐπικεντρώσουμε τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἀναγλωστῶν μας, σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τα αὐτά.

Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ θέματα εἶναι αὐτό, τοῦ τρόπου εἰσαγωγῆς τῶν ἀποφοίτων τῶν Λυκείων στὰ ΑΕΙ μὲ τὸ σύστημα πού ἐπικρατεῖ στὴ χώρα μας, τῶν πανελληνίων ἐξετάσεων. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει ἀποδειχθεῖ στὴν πράξη ἀναποτελεσματικὸ καὶ ἀντιπαιδαγωγικὸ. Πολλὰ ἔχουν ἀναφερθεῖ καὶ γραφεῖ γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Πρῶτο καὶ κύριο ὅτι, ἀποπροσανατολίζει τοὺς μαθητὲς τοῦ Λυκείου καὶ ἰδίως τῶν δύο τελευταίων τάξεων ἀπὸ τὸ πρόγραμμα ἐκπαιδευσεως καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ ἐπικεντρῶνουν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὶς προσπάθειές των πρὸς τὰ μαθήματα ἐκεῖνα πού ἀπαιτοῦν γνώσεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία των στὶς πανελληνίους ἐξετάσεις. Αὐτὸ εἶναι ὀλέθριο γιὰ μιὰ σωστὴ καὶ ὀλοκληρωμένη ἑλληνικὴ παιδεία, ἀπὸ τὴν ὁποῖα οἱ περισσότεροι μαθητὲς τῶν Λυκείων, ἀποξενοῦνται. Τὸ γεγονός αὐτὸ διαπιστώνεται ὅταν, ὡς φοιτητὲς, στὶς γραπτὲς ἐξετάσεις τῶν διαφόρων μαθημάτων, δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διατυπώσουν σωστὰ καὶ λογικὰ τὶς προτάσεις των, ἀπὸ τὶς ὁποῖες, πολλὲς φορές δὲν βγαίνει νόημα. Χαρακτηριστικὸ ἀκόμη εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι, τὸ ὄλο γραπτὸ κείμενο εἶναι γεμᾶτο μὲ ὀρθογραφικὰ λάθη. Βέβαια ὑπάρχουν καὶ ἐξαιρέσεις, μὲ φοιτητὲς πού κατέχουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ γραπτὰ κείμενά των εἶναι κατανοητὰ καὶ σωστὰ διατυπωμένα. Τὰ παραπάνω διαπιστώνονται κυρίως σὲ φοιτητὲς θετικῶν ἐπιστημῶν, μὲ

τὴν εὐρύτερη ἔννοια τοῦ ὄρου.

Ἐνα δεύτερο μεγάλο μειονέκτημα τοῦ θεσμοῦ τῶν πανελληνίων ἐξετάσεων εἶναι ὅτι, σὲ πολλὲς περιπτώσεις οἱ ὑποψήφιοι ἐπιτυγχάνουν σὲ Τμήματα τῶν ΑΕΙ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχαν δηλώσει ὡς τρίτη ἐπιλογή καὶ τὸ ἀντικείμενο τῶν σπουδῶν δὲν τοὺς «ἐκφράζει» καὶ δὲν εἶναι λίγοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν ἀκολουθοῦν σπουδὲς στὰ Τμήματα αὐτά, ἐλπίζοντας στὴν μετὰ ἕνα χρόνο ἐπανάληψη τῶν προσπαθειῶν των, μὲ νέες ἐξετάσεις γιὰ βελτίωση βαθμολογίας καὶ προσδοκία ἐπιτυχίας σὲ Τμήμα πρώτης ἐπιλογῆς των.

Τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀλληλένδετο μὲ τὴν κατάλληλη προετοιμασία τῶν μαθητῶν τοῦ Λυκείου ὡς πρὸς τὸ γνωστικὸ ἀντικείμενο πού θὰ ἐπιλέξουν γιὰ νὰ σπουδάσουν σὲ ἕνα Ἀνώτατο Ἐκπαιδευτικὸ Ἴδρυμα. Ὅπως τονίζαμε καὶ στὸ τεύχος Νοεμβρίου, οἱ περισσότεροι μαθητὲς ὑποψήφιοι γιὰ τὴν εἰσαγωγή των σὲ κάποιο ΑΕΙ, δὲν γνωρίζουν, σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν τί πρόκειται νὰ ἀντιμετωπίσουν ὡς αὐριανοὶ σπουδαστὲς στὴ Σχολή ἢ στὸ Τμήμα τοῦ ΑΕΙ πού δήλωσαν τὴν προτίμησή των. Δὲν γνωρίζουν, τί καὶ πόσα μαθήματα διδάσκονται σὲ κάθε ἑξάμηνο σπουδῶν, ποῖα μαθήματα συνοδεύονται ἀπὸ ἐργαστηριακὲς ἀσκήσεις (γιὰ ἰατρικὲς καὶ ἐφαρμοσμένες θετικὲς ἐπιστήμες) καθὼς καὶ τὸν χρόνο ἀπασχολήσεως τῶν φοιτητῶν γιὰ τὴν παρακολούθηση τῶν μαθημάτων καὶ τῶν ἐργαστηριακῶν ἀσκήσεων. Τέλος, δὲν γνωρίζουν τὴν «ἄξια» τοῦ πτυχίου πού παρέχει τὸ Τμήμα, γιὰ ἐπαγγελματικὴ ἀποκατάσταση. Εἰδικὸ μάθημα Ἐπαγγελματικοῦ Προσανατολισμοῦ, ἔχει καθιερωθεῖ στὰ Σχολεῖα μας, ἀλλὰ στὴν πράξη φαίνεται ὅτι δὲν προσφέρει κάτι τὸ οὐσιῶδες.

Ἡ ὄλη αὐτὴ κατάσταση συνοδεύεται καὶ ἀπὸ παράπλευρες ἐπιπτώσεις, καθόλου ἀμε-

λητέες, τουναντίον πάρα πολύ σοβαρές αφού αναφέρονται σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας μας, δηλαδή στις οικογένειες που έχουν παιδιά των τελευταίων τάξεων του Λυκείου και αντιμετωπίζουν μεγάλη οικονομική αφαιμάξη για την προετοιμασία των παιδιών τους για τις πανελλήνιες εξετάσεις, στα διάφορα φροντιστήρια. Είναι παρωδία και εύτελισμός του εκπαιδευτικού συστήματος, από τη μιὰ μεριά να διακηρύσσεται, ότι ή παιδεία παρέχεται δωρεάν και από την άλλη να ξοδεύονται τεράστια ποσά για

την παραπαιδεία, στα ιδιαίτερα μαθήματα και στα φροντιστήρια. Για τόν μέσο Έλληνα, τὸ οικονομικό αυτό βάρος είναι δυσβάστακτο. Δὲν φαίνεται ὅμως, ὅτι τὸ θέμα αυτό ἀπασχολεῖ τοὺς ἀρμόδιους φορεῖς. Στὸ ἐπόμενο τεύχος, θὰ ἀναφερθοῦν ὀρισμένες προτάσεις για ἀλλαγὴ τοῦ συστήματος εἰσαγωγῆς στὰ ΑΕΙ.

ΧΡ. ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ
Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΛΑΖΟΝΕΙΑ

*Δὲν βάλαμε στὸ σπῆθος τριαντάφυλλα
οὔτε πλέξαμε στεφάνια τοῦ Μάν.
Ἡ ἄνυδρη γῆ μας στέναξε τὸ πένθος
τοῦ ἀρχαίου καρποῦ, νὰ ξεράνει
τὸ τραγούδι στῶν πουλιῶν τὰ ράμφη.
Ὁ κορυδαλλὸς δὲν λάλησε κι ἡ ἄνοιξη
δὲν ἦρθε στὶς βουνοκορφές τοῦ ὄνειρου.
Οἱ χρυσακτῖνες γίνανε βέλη πύρινα
στὰ ὀλόφωτα σώματα τῶν νηπίων.
Τίποτα δὲν εἶναι πιὸ φοβερὸ
ἀπὸ τὸ νὰ ἐμπαίζουμε τὸ Θεὸ
μὲ τὶς πράξεις μας καὶ νὰ τὸν ὑμνοῦμε
σὲ ὀλόφωτες ἐκκλησίες μὲ λόγια!
Ἡ ἀλαζονεία σὲ τάσι ὀλόχρυσο
προσφέρει τὸ κεντρὶ τοῦ θανάτου...*

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΥΠΟΘΗΚΕΥΟΥΜΕ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥΣ!

Τηλεόραση, ηλεκτρονικά παιχνίδια και «πλαστικό» φαγητό συνθέτουν τον ελεύθερο χρόνο της καθημερινής ζωής των περισσότερων παιδιών μας. Συνειδητά πλέον δημιουργούνται οι πολίτες του αύριο με περιορισμένους πνευματικούς, πολιτιστικούς και γνωστικούς ορίζοντες, αλλά και με βαθύτατα υποθηκευμένη υγεία.

Αυτά είναι τα βασικά συμπεράσματα δύο προσφάτων επιστημονικών έρευνών που διεξήχθησαν στην Άττικη. Η πρώτη έρευνα έγινε από τα Τμήματα Κοινωνικής Ύατρικης και Αύξης και Ανάπτυξης του Νοσοκομείου Παιδών Π. & Α. Κυριακού σε 1694 παιδιά δημοτικών σχολείων της Άττικης για το πώς διαθέτουν τον ελεύθερο χρόνο τους. Σύμφωνα με την έρευνα, τα παιδιά αφιερώνουν πολύ περισσότερο χρόνο στην καθημερινή τηλεθέαση και λιγότερο στο εξωσχολικό διάβασμα, τον άθλητισμό και την μουσική.

Σχεδόν ένα στα τέσσερα παιδιά «κολάνε» μπροστά στον τηλεοπτικό τους δέκτη κάθε μέρα για 3 έως 10 ώρες, ενώ όλα τα υπόλοιπα τρία στα τέσσερα καταφεύγουν στην τηλεοπτική μαγεία για 2 περίπου ώρες! Οι επιδόσεις αυτές διπλασιάζονται κατά το Σαββατοκύριακο, περιορίζοντας σημαντικά τις υπόλοιπες εναλλακτικές δυνατότητες πραγματικής ψυχαγωγίας, όπως οι οργανωμένες αθλητικές δραστηριότητες, ή εκμάθηση ενός μουσικού όργανου και το διάβασμα ενός καλού βιβλίου.

Όπως φάνηκε στην έρευνα, οι περισσότερες από τις δραστηριότητες αυτές είναι ατομικές, στερώντας το παιδί από το αυθόρμητο παιχνίδι της παρέας στις γειτο-

νιές, που παλαιότερα κοινωνικοποιούσε και ώριμαζε τους γονείς των σημερινών παιδιών. Η κατάσταση επιδεινώνεται με τα συνήθως βίαια ηλεκτρονικά παιχνίδια, τα οποία μαζί με τα αντίστοιχα τηλεοπτικά προγράμματα, διαμορφώνουν στα παιδιά την πεποίθηση ότι οι άνθρωπινες και κοινωνικές σχέσεις είναι σχέσεις προσωπικής επικράτησης και επιβολής.

Βέβαια η πολύωρη παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων και ηλεκτρονικών παιχνιδιών φαίνεται από διεθνείς έρευνες ότι είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο, ιδιαίτερα αισθητό στις ΗΠΑ. Μάλιστα, η Άμερικανική Παιδιατρική Έταιρεία πολύ έντονα κατά την τελευταία διετία έχει απευθύνει έντονες συστάσεις προς τους παιδίατρος, προκειμένου να υπάρξει από μέρους τους μια ουσιαστική παρέμβαση στη βιομηχανία και το εμπόριο της ψυχαγωγίας, με στόχο την αποφυγή του εξωραϊσμού της βίας.

Παράλληλα, οι περισσότεροι επιστήμονες που ασχολούνται με τις κοινωνικές επιδράσεις της τηλεόρασης, επιμένουν ότι κανείς άλλος δεν μπορεί να αναλάβει αποτελεσματικά την τηλεοπτική προστασία των παιδιών, από τους ίδιους τους γονείς τους, οι οποίοι έγκαιρα θα μάθουν στα παιδιά τους ότι και στην τηλεόραση αξίζει να διαλέγουν το καλύτερο και όχι τη σαβούρα.

Η δεύτερη έρευνα διεξήχθη από την Α' Παιδιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Άθηνων σε 10.000 παιδιά της Άττικης και απέδειξε ότι το 1 στα 4 αγόρια και το 1 στα 6 κορίτσια είναι υπέρβαρα. Συγκεκριμένα, οι 18ηδες βάρυναν κατά μέσο όρο κατά 6 κιλά μέσα σε 20 μόλις χρόνια!

Το μέσο βάρος των παιδιών αυξήθηκε

πολλαπλάσια από το μέσο ύψος, δημιουργώντας έντονα χαρακτηριστικά παχυσαρκίας στη νέα γενιά. Περισσότερο άγχος, λιγότερες ευκαιρίες υγιούς χαράς και χαμηλής ποιότητας διατροφή συνθέτουν τις αιτίες του φαινομένου. Οι επιστήμονες μάλιστα έλεσάνε ότι όταν το παιδί δεν ασχολείται με έντονα δημιουργικές πνευματικές ή αθλητικές δραστηριότητες, τότε καταφεύγει στο φαγητό. Και όταν το φαγητό δεν είναι υγιεινό σπιτικό φαγητό, αλλά το έτοιμο των ταχυφαγείων, συντελεί ακόμη περισσότερο στην παχυσαρκία και στην σπουδαιότερη επιπλοκή της, τον σακχαρώδη διαβήτη.

Το μέλλον των παιδιών μας υποθηκεύεται από εμάς που υποτίθεται ότι έχουμε αναλάβει συνειδητά την ευθύνη της πνευματικής και σωματικής τους ανάπτυξης. Χρειαζόμαστε άραγε πιά έντονα «καμπανάκια κινδύνου» για να ξυπνήσουμε από τον βολικό λήθαργο της ευζωίας μας;

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ

Η προεκλογική περίοδος, την οποία διανύουμε, είναι πλήρης πολιτικών λόγων και συνθημάτων. Τα πολιτικά κόμματα και οι υποψήφιοι βουλευτές προσπαθούν με τον λόγο και την εικόνα να προσελκύσουν την αποδοχή και την υπερψήφισή τους. Γενώνται, όμως, τὰ ερωτήματα: Τί είναι πράγματι ο πολιτικός λόγος, ποιά είναι η δύναμис του και ποιά η χρησιμότης του.

Ο λόγος ενός πολιτικού (άνδρός ή γυναικός) είναι κατ' αρχάς τὸ ὄχημα μέσω τοῦ ὁποίου φανερώνει και κοινοποιεί ὁ πολιτικός τις ιδέες, τις προτάσεις, τὰ ὄραματα, τις λύσεις, τις ὁποῖες ἔχει γιὰ ἐπὶ μέρους θέματα τῆς πολιτικῆς, οικονομικῆς, κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ τόπου του. Οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ λόγου, ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους κατ' ἔξοχὴν με τὸν λόγο. Οἱ λέξεις γίνονται τὰ ἐνδιάμεσα μεταξύ τοῦ ὁμιλοῦντος καὶ τοῦ ἀκροατοῦ. Ὁ πολιτι-

κὸς λόγος, συνεπῶς, πρέπει νὰ ἔχη περιεχόμενο νὰ μὴ εἶναι ἀπλὴ ἐκφώνησις λέξεων, ἀλλὰ ἐκφορὰ καὶ ἐκφρασις νοημάτων.

Κατὰ δεύτερον, ὁ λόγος τοῦ πολιτικοῦ, εἶναι ἕνας σημαντικὸς τρόπος ἐπικοινωνίας του με τὸν πολίτη καὶ δυνατικὸ ψηφοφόρο του. Εἴτε ὁ γραπτὸς λόγος (μέσω τῶν ἀρθρῶν καὶ τῶν φυλλαδίων καὶ ἐντύπων), εἴτε, πολὺ περισσότερο, ὁ προφορικὸς λόγος φανερώνει, πέρα ἀπὸ τις ιδέες, καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ ἦθος τοῦ ὁμιλοῦντος πολιτικοῦ. Ἐπικοινωνοῦμε με τὸν πολιτικὸ ἀκροάμενοι τὸν λόγο του καὶ κοινωνοῦντες τῶν ιδεῶν, οἱ ὁποῖες περιέχονται στὸν λόγο αὐτό.

Γνωρίζομε, βεβαίως, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξωλεκτικὴ ἐπικοινωνία καὶ τὰ ὑποσυνείδητα μηνύματα, τὰ ὁποῖα στέλνει ἕκαστον ὁμιλοῦν πρόσωπο πρὸς τις αἰσθήσεις τῶν ἀκροατῶν του. Σὲ αὐτὴν τὴν ἐξωλεκτικὴ ἐπικοινωνία στηρίζεται, ἐν πολλοῖς καὶ ἡ ἐπιστῆμη τῆς πολιτικῆς ἐπικοινωνίας, ἡ ὁποῖα προσπαθεῖ νὰ κατασκευάσῃ μίαν εἰκόνα ἐλκυστικὴ καὶ προσιτὴ τοῦ πολιτικοῦ πρὸς τὸ ἀκροατήριό του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ δημιουργοὶ εἰκόνας (image makers) δίνουν τόση βαρῦτητα ὄχι στὸ τί θὰ πεῖ ὁ πολιτικός, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ τὸ πεῖ.

Ὁ λόγος ἐνὸς πολιτικοῦ πρέπει νὰ εἶναι προϊὸν ἐπιστημονικῆς γνώσεως γύρω ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα θέματα - προβλήματα καὶ νὰ περιέχῃ πλὴν τῶν αἰτίων τοῦ προβλήματος καὶ λύσεις γιὰ τὴν ὑπέρβασί του. Αὐτὸ προϋποθέτει μία γενικὴ μόρφωσι καὶ παιδεία τῶν πολιτικῶν, τὴν σοβαρὴ καὶ ἐπὶ ἰκανὸ χρόνο ἐνασχόλησί τους με κάποια θέματα (καὶ ὄχι με ὅλα). Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλοῦν οἱ πολιτικοὶ ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ καὶ μάλιστα με τὴν ἔπαρσι ὅτι αὐτοὶ τὰ γνωρίζουν ὅλα καὶ καλύτερα ἀπὸ ἄνθρωπους, οἱ ὁποῖοι ἀφιέρωσαν τὴν ζωὴ τους στὴν ἔρευνα καὶ τὴν γνῶσι. Ἐδῶ, ἀνακύπτει, τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς παιδείας καὶ γενικῆς μορφώσεως πολλῶν ἀπὸ τοὺς πολιτικούς.

Ἐν ἀντιθέσει με τὰ ἀνωτέρω, διαπιστώ-

νομε στις ημέρες μας, ότι ο πολιτικός λόγος διαστρέφεται σε μιὰ άνευ ούσιας συνθηματολογία, σε κραυγές και έξαψη παθών διά του λόγου, σε δημαγωγία και καταφανή ψευδολογία, σε σοφιστείες και σε τεχνάσματα έπικοινωνιακά. Σημειώνει πολιτικός συντάκτης έφημερίδος: «Τὰ προβλήματα πού σήμερα αντιμετώπιζει ή ελληνική κοινωνία είναι μεγάλα και σύνθετα. Περισσότερο άπ' όσο άλλοτε κατά τó παρελθόν, οι πολίτες θέλουν νά γνωρίζουν τὰ άκριβή αίτια τών προβλημάτων πού τούς ταλαιπωρούν και νά άκούνε καθαρές και κοστολογημένες προτάσεις για τήν αντιμετώπισή τους. Σε αυτό οι πολιτικοί πού δίνουν μάχες στα τηλεοπτικά πεδία άσχουν σοβαρά. Μιλούν πολύ, χρησιμοποιούν άσκόπως ύψηλούς τόνους (ταλαιπωρώντας τις φωνητικές τους χορδές γι' αυτό και συχνότατα θραχνιάζουν), ανταλλάσσουν «σκληρές» παρατηρήσεις, έπισημαίνοντας άνεπάρκειες και άδυναμίες του άντιπάλου, αλλά πραγματικές πολιτικές συζητήσεις δέν άποτολμούν νά κάνουν. Τό κοινό πού παρακολουθεί τις τηλεοπτικές «μονομαχίες» τους δέν φωτίζεται άπό αυτές, άν άναζητεί τὰ άληθινά αίτια παραγωγής τών προβλημάτων, τὰ άκριβή, πραγματικά στοιχεία τής παρού-

σας έθνικής κατάστασης και κάποιες σαφείς προτάσεις για διόρθωση τών πραγμάτων. Δέν άρκοún στους πολίτες φυσικά ούτε τὰ «έπικοινωνιακά» χαμόγελα τών πολιτικών, ούτε οι εκδηλώσεις «μαχητικότητας» τους, ούτε και οι έξυπνες «άτάκες» τών διεκδικητών τής έξουσίας» (Κ. Ι. Άγγελόπουλος, *Καθημερινή* 5.2.2004).

Όσοι θέλουν νά κατανοήσουν τó τι σημαίνει σοβαρός πολιτικός λόγος άς διαβάσουν ένα πρόσφατο βιβλίο, τó όποιο αναφέρεται στην πολιτική δράσι ενός όχι πολύ γνωστού πολιτικού, του Κωνσταντίνου Γόντικα, ό όποίος όμως άφησε πίσω του, πέραν τών πολιτικών του λόγων πρós τήν Βουλή τών Έλλήνων, ένα αξιολογώτατο έργο στους τομείς με τούς όποιους ήσυχολήθη (Άθήνα: Έταιρεία Μελέτης Έλληνικής Ιστορίας, 2003). Και αυτό κρίνει έν τέλει τόν λόγο ενός πολιτικού: ή παραγωγή πέραν τών λέξεων και έργων. Έργων θετικών και δημιουργικών, έργων πολιτισμού και προόδου. Διαφορετικά οι λόγοι τών πολιτικών θά έπαναλαμβάνουν τὰ άποτελέσματα, τὰ όποια τόσοσν γλαφυρώσ περιγράφει ό Άλέξανδρος Παπαδιαμάντης στο διήγημά του «οί χαλασοχώρηδες»!

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΠΛΗΓΕΣ

*Τῆς μνήμης τὸ στυφὸ πιὸτὸ ἀδειάζεις
ἀχόρταγα. Ποιὸ κῦμα θὰ σὲ πάρει
στὰ μύρα του νὰ σέ λικνίσει αὐτὸ τὸ βράδι;
Τί ἄσματα θὰ ψάλεις καὶ τί δάκρυα
ἀπόψε θ' ἄρμυρίσουν τις πληγές σου;*

Π.Β. ΠΑΣΧΟΣ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Charles - Marie Widor (1844 - 1937)

Ο γάλλος αυτός συνθέτης, αν και όχι γνωστός στο ευρύ κοινό, υπήρξε ένας υπέρροχος οργανίστας (ένν. του εκκλησιαστικού οργάνου) και μεγάλος παιδαγωγός. Μαθητής του πατέρα του, ο οποίος υπήρξε οργανίστας του Άγ. Φραγκίσκου στη Λυών. Ο Charles - Marie, εικοσιτεσσάρων ετών ονομάστηκε οργανίστας του Άγ. Σουλπικίου κι αργότερα έγινε καθηγητής του οργάνου στο Ώδείο των Παρισίων. Από το 1914, ήταν μόνιμος γραμματέας της Ακαδημίας των Καλών Τεχνών. Τα σημαντικότερα έργα του, τα έμπνευσμένα από το θρησκευτικό του συναίσθημα είναι το εξής: Ο «Ψαλμός CXII» για χορωδία, ορχήστρα και όργανο, ή «Λειτουργία» για διπλή χορωδία, τα «Ιερά Χορωδιακά», καθώς επίσης και η υπέροχη «Ιερή Συμφωνία» για όργανο και ορχήστρα.

Gabriel Faure (1845 - 1924)

Άλλος ένας γάλλος συνθέτης στη χορεία όλων εκείνων που εκδήλωσαν ένα διαυγές χριστιανικό «πιστεύω». Έκτο παιδί ενός δασκάλου, θα δείξει πολύ νωρίς εξαιρετικά μουσικά χαρίσματα. Μαθήτευσε κοντά στον γίγαντα της γαλλικής μουσικής, τον Σαιν - Σάνς (αναφέρουμε σχετικά με τον συνθέτη αυτόν στο τεύχος του Ιανουαρίου 2004), στον οποίο κατά προσωπική όμολογία του όφειλει τα πάντα. Μετά το τέλος των σπουδών του, ο Φωρέ, ονομάζεται οργανίστας της εκκλησίας του Άγ. Σώστη στη Ρέν, της Νότρ Ντάμ του Κλινιακούρ, του Άγ. Όνουριου του Έλώ, και τέλος στη Μαντλέν στο Παρίσι (διαδέχθηκε τον δάσκαλό του, τον Σαιν - Σάνς). Το 1920 βραβεύεται και παίρνει το μεγάλο σειρήτιο της Λεγεώνας της Τιμής.

Ο Φωρέ είχε μελετήσει και θαύμαζε το έργο του μεγάλου δραματουργού και συ-

ματριώτη του Jean Racine (1639 - 1699), ο οποίος πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του στράφηκε στὴ μελέτη καὶ συγγραφή θεολογικῶν κειμένων. Συνέθεσε λοιπὸν, πρὸς τιμὴ του τὸ καταπληκτικὸ ἔργο γιὰ χορωδία καὶ ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο «Cantique de Jean Racine». Πρόκειται γιὰ μικρὸ σὲ διάρκεια ἔργο (5.30'), τὸ ὁποῖο ὁμως ἀποπνέει μιὰ υπερχόσμια γαλήνη καὶ χαρὰ. Ἀξίζει κάποτε νὰ τὸ ἀκούσουμε!

Τὸ δημοφιλέστερο ἔργο του παραμένει ὁμως τὸ Ρέκβιεμ, τὸ ὁποῖο ἀντικατοπτρίζει κι αὐτὸ μιὰ υπερχόσμια ἡρεμία, χωρὶς ἴχνος φόβου ἢ τρόμου κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κρίσεως. Εἰδικὰ στὸ τελευταῖο μέρος, τὸ In Paradisum, στὸ ὁποῖο σὰν ἀγγελικὲς οἱ παιδικὲς φωνὲς τῆς χορωδίας μὲ τὴ συνοδεία ἄρπας, φέρνουν τὸ ἔργο σὲ ἕνα θαυμάσια γαλήνιο καὶ ἀναπαυτικὸ (restfull) τέλος. Τὸ 1902 στὸν φίλο του Louis Aguetant, εἶχε δηλώσει πῶς βλέπει τὸν θάνατο: «Σὰν μιὰ χαρούμενη ἀπαλλαγὴ, μιὰ λαχτάρα κι ἐπιθυμία γιὰ τὴ μεταθάνατο ζωὴ, κι ὄχι σὰν ἕνα στενόχωρο πέρασμα».

Ἀκόμα καὶ τὸ κείμενο σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ Ρέκβιεμ, δείχνει τὴν φωτεινὴ ἐλπίδα τοῦ συνθέτη γιὰ τὴν μετὰ θάνατο ζωὴ. Μιὰ ἐλπίδα ποὺ πηγάζει ἀπὸ βαθιὰ πίστη καὶ γνώση τῶν θεολογικῶν κειμένων (ιδίως τῆς Καινῆς Διαθήκης). Σὲ ἐλεύθερη μετάφραση τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἄς εἶναι οἱ ἄγγελοι ποὺ θὰ σὲ καθοδηγήσουν στὸν Παράδεισο,

Ἄς εἶναι οἱ Μάρτυρες ποὺ θὰ σὲ ὑποδεχτοῦν στὴν ἀφιξή σου

καὶ θὰ σὲ ὀδηγήσουν στὴν ἁγία πόλη τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἄς εἶναι ἡ χορωδία τῶν ἀγγέλων ποὺ θὰ σὲ ὑποδεχθεῖ

καὶ μαζί μὲ τὸν Λάζαρο, κάποτε φτωχὸ, ἂς ἔχεις αἰώνια γαλήνη.

Α. Γ.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἄξιότιμε Κύριε Διευθυντά,

Με ἀφορμὴ τῆ συνέντευξη τοῦ καλλιτέχνη Thierry de Cordier στὸ Βῆμα τῆς Κυριακῆς 14 - 12 - 03 («Τὸ ἄλλο Βῆμα», σ. 4.40), καὶ τὸ θόρυβο ποὺ προκάλεσε ἡ ἀπόσυρση τοῦ πίνακά του ἀπὸ τῆ Διεθνή Ἐκθεση Σύγχρονης Τέχνης «Outlook», ἐπιτρέψτε μου νὰ διατυπώσω τὶς παρακάτω σκέψεις μου καὶ νὰ θέσω μερικὰ ἐρωτήματα:

Σύμφωνα μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ καλλιτέχνη, τὸ συγκεκριμένο ἔργο του ἦταν μιὰ φωνὴ διαμαρτυρίας προερχομένη ἀπὸ ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες του ποὺ ὁ ἴδιος ἔζησε ὡς παιδί σὲ ρωμαιοκαθολικὸ κολέγιο: «*Νιώθω προσβεβλημένος ἀπὸ τὰ πράγματα ποὺ κάποιοι ἐπέβαλαν στὸ σῶμα μου καὶ τὴν ψυχὴ μου, ὅταν ἐγὼ ἤμουν σὲ μιὰ ἡλικία ποὺ δὲν μοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀντιδράσω*», εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, στὴν τηλεφωνικὴ συνέντευξή του πρὸς τὸν κ. Αὐγουστίνου Ζενάκο.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ τι πραγματικὰ κρύβεται πίσω ἀπὸ αὐτὴ τὴ δήλωση, ποιοὶ δηλαδή εἶναι τὸ μέγεθος τῆς παραβίασης τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας στὴν ἀγωγή καὶ τὴν παιδεία τοῦ καλλιτέχνη. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ βαθμὸ ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, ποὺ τοῦ ἐπέτρεψε ἡ παιδικὴ αὐτὴ τραυματικὴ ἐμπειρία νὰ φθάσει τελικὰ καὶ νὰ δημιουργεῖ ὡς καλλιτέχνης, τὸ περιστατικὸ φέρνει στὴν ἐπικαιρότητα τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου.

Πρόκειται γιὰ κεντρικὸ καὶ οὐσιαστικὸ θέμα ποὺ ἀναφέρεται τόσο στὴν ἀγωγή καὶ τὴν παιδεία ποὺ προσφέρεται στὸν ἀνα-

πτυσσόμενο ἄνθρωπο (παιδι καὶ ἔφηβο), ὅσο καὶ στὴν τέχνη καὶ ἀφορᾷ ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερία τοῦ δημιουργοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερία τῶν προσώπων πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπευθύνεται ὁ καλλιτέχνης.

Στὸ χῶρο τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ἡ μελέτη τοῦ τρόπου ποὺ ἀναπτύσσεται καὶ διαπαιδαγωγεῖται ὁ νέος ἄνθρωπος γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσή του ὡς ἐλεύθερου καὶ ὠριμου προσώπου, δίνει ιδιαίτερη βαρῦτητα στὸ σεβασμὸ τῆς ἀτομικότητας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀξιοπρέπειάς του. Ὅταν ἡ ἀρχὴ αὐτὴ παραβιάζεται, καὶ μάλιστα βάνουσα πολλὰς φορές, τότε μιλάμε γιὰ ἀνελεύθερη ἀγωγή καὶ τραυματικὴ ἐμπειρία. Τότε εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι οἱ σκέψεις, τὰ συναισθήματα, οἱ ἀποφάσεις καὶ οἱ πράξεις τοῦ προσώπου ποὺ ὑπέστη μιὰ τέτοια ἀγωγή, προσδιορίζονται κατὰ πολὺ, ἄλλοτε συνειδητὰ καὶ ἄλλοτε ἀσυνειδητὰ, ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες του αὐτές.

Αὐτὸ φαίνεται νὰ συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ἔργο ποὺ προσβάλλει τὸ σύμβολο τοῦ Σταυροῦ, ἱερὸ γιὰ ἑκατομμύρια πιστοὺς χριστιανούς, καὶ μάλιστα σύμβολο ψυχικῆς ἀπελευθέρωσης καὶ ὑπαρξιακῆς λύτρωσης. Οἱ ἀντίθετοι πρὸς τὴν ἀπόσυρση τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἐκθεσή του πρὸς κοινὴ θέα καὶ καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση, ἐπικαλοῦνται τὸ γνωστὸ ἀπὸ παλαιότερη ἐποχὴ σύνθημα «*ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη*». Μὲ τὴ θέση αὐτὴ ἐπιδιώκουν νὰ ἀναγνωρίσουν στὸν καλλιτέχνη ὡς καθιερωμένη πλέον στὸ χῶρο τῆς αἰσθητικῆς δημιουργίας, ἀπόλυτη ἐλευθερία ἐκφρασης.

Γεννῶνται ὁμως τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα:

Μήπως ἓνα ἔργο τέχνης, γιὰ νὰ θεωρη-

θεϊ αὐθεντική πραγμάτωση τοῦ ωραίου, δὲν φθάνει μόνο νὰ ἐκφράζει τὸ δημιουργό του καὶ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία του νὰ ἐκφρασθεῖ ὅπως θέλει; Μήπως ἀπαιτεῖται νὰ διαθέτει ἐπιπλέον καὶ τὸ τεκμήριο ὅτι τὸ ἔργο εἶναι προϊὸν πραγματικῆς ἐλευθερίας τοῦ προσώπου τοῦ καλλιτέχνη καὶ ὄχι ἀποτέλεσμα τῆς ἐμπλοκῆς τῆς ἐλευθερίας του σὲ ἀπωθημένες ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες τῆς παιδικῆς του ἡλικίας; Ὁ καλλιτέχνης τοῦ ἐν λόγῳ ἔργου ἐξάλλου ὁμολογεῖ στὴ συνέντευξή του ὅτι κατὰ τὴ διαπαιδαγώγησή του ἀπὸ τὴ γέννησή του ὡς τὰ 16 του χρόνια, «*κάποιοι ἄλλοι ἀποφάσισαν γιὰ ἐμένα τί θὰ σκέφτομαι καὶ πῶς θὰ συμπεριφερόμαι ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς μου. Δὲν μπορῶ νὰ ἀποδράσω ἀπὸ τὸν ἐαυτό μου*». Προσθέτει ἐπίσης ὅτι τὰ παιδιά του, ποὺ διαπαιδαγωγήθηκαν διαφορετικὰ, δὲν ἔχουν τὸ δικό του «*ἐνοχικό πρόβλημα*».

Μήπως ἓνα ἔργο τέχνης, ὅσο κι ἂν εἶναι «*μιά ἐκφραση κατὰ τῆς ὑποκρισίας*», ὅπως παρουσιάζεται ὁ ἐν λόγῳ πίνακας, ὅταν ἐκτίθεται στὸ κοινό, πρέπει νὰ διαθέτει καὶ τὸ τεκμήριο σεβασμοῦ τῶν προσώπων ποὺ θὰ τὸ προσεγγίσουν, γιὰ νὰ ἀπολαύσουν σὲ αὐτὸ τὸ ὥραιο; Μήπως, ἀντὶ νὰ δίνει αἰσθητικὴ ἀπόλαυση, προκαλεῖ καὶ ξαφνιάζει μὲ ἓνα ὀδυνηρὸ σὸκ τὰ πρόσωπα ποὺ βρίσκονται μπροστά του, καὶ ἀντικρίζουν ἀνύποπτα μιά βάνουση βεβήλωση τοῦ πιὸ ἱεροῦ τους συμβόλου, ὑφιστάμενα ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἓνα «*καλλιτεχνικό*» βίωμα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀξιοπρέπειας τοῦ προσώπου τους; Ἡ μήπως εἶναι μέσα στὶς λειτουργίες τῆς σημερινῆς τέχνης, νὰ προκαλεῖ καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ καλλιτεχνικὸ αἶσθημα, μᾶς μερίδας ἔστω φίλων τῆς τέχνης, ποὺ στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀμελητέα, ὅταν στὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο ἢ καλλιτεχνικὴ συγκίνηση ἔρχεται σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὸ ἠθικὸ καὶ θρησκευτικὸ βίωμα; Πῶς εἶναι δυνατὸν στὸ ἓνα καὶ ἐνιαῖο ἀνθρώπινο πρόσωπο νὰ δεχθοῦμε τὴ σχιζοειδῆ κατάσταση, νὰ εἶναι καλλιτεχνικὴ δημιουργία καὶ ἀπόλαυση, ἀποξενωμένη ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ

πνευματικὴ του ὑπόσταση;

Μήπως ἡ στροφή τῆς τέχνης πρὸς τὴν ἐναλλακτικὴ φιλοσοφικὴ πρόταση «*ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο*» θὰ ἀπέτρεπε παρόμοιες καταστάσεις, π.χ. ἓνας πίνακας ζωγραφικῆς νὰ θεωρεῖται ἀπὸ τὸ δημιουργό του «*ἓνα εἶδος ἀντιποίνων*» ἢ νὰ ἀποκαθλώνεται ἀπὸ μιὰ διεθνή ἐκθεση ὑπὸ τὴν πίεση τῆς κοινῆς γνώμης; Καὶ μήπως μιὰ τέτοια θεώρηση τῆς τέχνης θὰ συνέβαλλε σὲ μιὰ πιὸ αὐθεντικὴ παιδεία ἐλευθερίας καὶ ἠθους, ἐντελῶς ἀντίθετη ἀσφαλῶς ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ὑπέστη ὁ καλλιτέχνης, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ πιὸ γνήσια καλλιτεχνικὴ ἔμπνευση καὶ δημιουργία, πηγὴ καὶ αὐτὴ ἀγωγῆς ἠθους καὶ ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνικῆς ἀπόλαυσης;

Μήπως τέλος ἡ τέχνη, σὲ κάθε της μορφῆ, ὡς καθοριστικὴ δύναμη ἀγωγῆς καὶ παιδείας, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αἴσθηση τοῦ ωραίου ποὺ ποικίλλει ὡς προσωπικὴ ἀντίληψη, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητεῖ καὶ νὰ ἐπικαλεῖται συγχρόνως τὴν ἀνθρωπιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἀπευθύνεται σὲ ὅλους;

Μὲ τιμὴ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΚΑΒΟΥΛΗΣ
Καθηγητὴς Ψυχολογίας

Η 50η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗΣ ΤΗΣ ΔΟΜΗΣ ΤΟΥ DNA

Κύριε Διευθυντά

Σὰν προσθήκη στὸ ἄρθρο «Φιλοσοφικὲς ἐπιπτώσεις ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ DNA» (τεῦχος Ἰανουαρίου 2004) θὰ ἠθελα νὰ τονίσω τὴν ἐξαιρετικὰ μεγάλη σημασία τῶν ἀπόψεων ποὺ ἐκφράζει ὁ διακεκριμένος καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας καὶ Φιλοσοφίας τῆς Ἱατρικῆς κ. Σπύρος Μαρκέτος σὲ ἄρθρο του στὸ περιοδικὸ «Ὁγκολογικὴ ἐνημέρωση» τεῦχος Ἀπριλίου - Ἰουνίου 2003 μὲ τίτλο «Ἡ 50ῆ ἐπέτειος τῆς μοριακῆς δομῆς τοῦ DNA».

Τὸ περιοδικὸ ἐκεῖνο διαβάζεται ἀπὸ ἓνα

έξειδικευμένο αναγνωστικό κοινό, ενώ ο σπουδαιότετος φιλοσοφικός σχολιασμός του κ. Μαρκέτου αξίζει να γίνει γνωστός σε κάθε μορφωμένον άνθρωπο.

Ο κ. Μαρκέτος μετά την εξιστόρηση της ανακαλύψεως, αναφέρει την όμολογία του εκ των πρωτεργατών της F. Crick, ο οποίος σε άλλες στιγμές δηλώνει άθεος (μά, είναι πραγματικά;) ότι «υπάρχει κάποια ανώτερη δύναμη που κατευθύνει τη ζωή και τη συμπεριφορά των ζωικών συστημάτων, ή όποια δεν μπορεί να εξηγηθῆ με τις έπιστημονικές δοξασίες μας».

Ο κ. Μαρκέτος αναφέρει και την όμο-

λογία του S. Dali που αναφέραμε και φθάνει μέχρι το σημείο να βλέπῃ ότι με την ανακάλυψη του DNA, στίς παλαιές ένδειξεις που έπεκαλείτο ἡ Φιλοσοφία για την ύπαρξη Θεοῦ προστίθεται μιὰ ακόμη προσέγγιση (ένδειξη) ἡ «βιοτεχνολογική».

Θὰ προσέθετε κανείς ότι και από την άλλη μεριά ἡ μεγαλειώδης πορεία τῆς ἐπιστημονικῆς έρευνας και τεχνολογίας ἐνισχύει τῆ θέση τῆς χριστιανικῆς πίστεως, σχετικά με τὸ τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος και ποῖος ὁ προορισμός του.

Θ. Κ.

Ἡ έγγραφῆ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἓνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, με μικρὰν προσπάθειαν.

«ΑΚΤΙΝΕΣ». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτητής: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτῖνες», ὁδὸς Καρύστη 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθήναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελία ἐντύπων ἐν γένει και διβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Μάρτιος 2004

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Έπιμέλεια: Άναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδούλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότυπη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

«ΑΚΤΙΝΕΣ»

Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998